БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

1972 ЧЫЛ.
АПРЕЛЬ
1
СУББОТА
№ 77 (8845).
Өртээ 2 коп.

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

ЧАРЫШТЫ УЛАМ КАЛБАРТЫР

Бистиң чуртувус, совет кижи бүрүзү ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр бежен чыл оюн төлептиг уткуурунга улам сорук кирген. Бүгү-ле черде ажыл-иш кажангызындан-даа артык хайыккан, коммунизмниң материал-техниктиг баззазын тургузары, социалистиг экономиканы улам хөгжүдери дээш чарыш калбарып турар.

Социалистиг чарыш — боттуг, чогаадыкчы херек-тир. Ону шын организастап билир херек, чаржыры дээрге үнелиг ажыл-херек дээш демисежири, чаартып чогаадыры, чедиишкиннерже улам-на бурунгаарлаары болур. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, чаа техниканы ажыглаарын экижидер, эртемниң чедиишкиннерин, мурнакчы дуржулганы бүдүрүлгеге шинчээдир талазы-биле хемчегларни алыр херек. Партийжи-организастыг болгаш политиктиг-кижизидилге ажылын кайда эки тургускан болдур, ында көргүзүглер дээре болурун практика улам бадыткап турар.

«Элегес», «Кек-Тей», «Межегей», «Бурунгаар» совхозтарның, Дуржулга станциязының, Бии-Хемде «Хадың», Эрзинде «Мерен» колхозтарның ажыл-ишчилери эрткен чылгы чедиишкиннерин быжыглавышаан, 1972 чылда база бежик көргүзүглүг болурунга бүүрелдиглер. Ол болгаш өске-даа мурнакчы ажыл-ыйларның эки көргүзүглери ала-чайгаар эвес, боттуг удургулганың, ында партия, профэвилел, комсомол организацияларының кижизидикчи ажылының түңнелинде чедип алдынганы билдингир. Эрткен чылын Таңдының, Кызыл хоорай Советиниң колхозтары болгаш совхозтары эки ажылдаанын, алган социалистиг хүлээлгезин күүседиринге үлегерлиг болганын демдеглээри чугула.

Республиканың көдээ ишчилери бо чылын тодаргай планнарны төлевилеп, улам бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Бирги кварталда күрүнеге сүт болгаш эт садарының планын «Тоора-Хем» совхоз хуусаа бетинде ажыр күүсеткен. «Алдан-Маадыр», «Бурунгаар», «Элегес» болгаш «Кек-Тей» совхозтарның малчыннары эт, сүт садарын база чедиишкиниг күүсеткен. Часкы хову ажылынга белеткелди Каа-Хемде «Тиилелге» колхоз, Бии-Хемде «Саян», Таңдыда «Элегес» совхозтар болгаш өске-даа ажыл-агыйлар организастыг чорудуп турар.

Колхозтарның болгаш совхозтарның социалистиг хүлээлгелери фермаларның, бригадаларның, ол ышкаш ажылчын, колхозчу бүрүзүнүң, инженер-техниктиг ажылдакчыларның түс бүрү социалистиг хүлээлгезинге үндезилеттинген, чогаадыкчы өзү-биле тургустунган болур. Ол болза бар машина-техниканы бүдүрүкчүлүг, арга-курлавырны шын ажыглаарынче, күш-ажылды организастаарын экижидеринче, продукцияның шынарын бедидеринче угланган турар ужурлуг.

Бирги кварталда ажылдың түңнелин өзүгаар алырга, чамдык колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары ажыл-херекти четпес башкарганындан, ында партия, профэвилел организациялары социалистиг чарышты үре-түңнелдиг калбартырынче кошкак кичээнгей салганындан олар чүгле хүлээлгезин чедип күүсетпээн эвес, харын күрүне мурнунга планныг онаалдазын безин ыракта чедир боттандырбаан. Оң чылдагааны чүдел? Хөмүдаашкын ук колхозтуң азы совхозтуң экономика талазы-биле кошкаанда эвес, а ажыл-ишчи башкарылганың четпезинде, кижизидикчи болгаш организакчы ажылдың куду деңнелде тургустунганында.

Моң чижзэнге «Бүрен» совхозту болгаш оң чаржып турар можазы «Тиилелге» колхозту айтып болур. Девискээрин, агаар-бойдузун болгаш экономика байдалын ап көөрге, оларның кайызы-даа демей. Мындыг турбуже совхоз үргүлчү-ле хөмүдап келген. Эрткен чылын күрүнеге сүт, эт, тараа садарының планын күүсетпээн. Бо чылдың бирги кварталында көргүзүглери «Тиилелге» колхозтан база ыракта куду болбушаан.

База бир чижек. Бии-Хемде «Кызыл тараачын» колхоз мурнуку чылдарда шыыран ажыл-агыйларга санадып турган, а сөөлгү үеде чаржып турары «Саян» совхозтан элээн хөй тала-биле хөмүдап турар. Ол ышкаш «Кызыл тук» совхозтуң бода мал фермазында социалистиг чарыштың хүлээлгелерин мынчага азып делгеваан, амгы ажылдың байдалы, көргүзүглери билдинмес. Шак ындыг байдал «Деңг-Терезин» болгаш «Тыва» совхозтарда база бар, ындыг четпестерни чайладырынга партия организациялары дээштиг хемчегни албайын келгени канчап-даа таарышпас.

Чазидык колхозтарда, совхозтарда партия организациялары хүннүң айтырыглары-биле айлешкеш, организакчы болгаш кижизидикчи ажылды кошкадып турары шын эвес. Ажылдың бүдүрүкчүлүү, продукцияның эки шынары дээш демисел социалистиг чарыштың кол негелдезиниң бирээзи. Ол ышкаш ажылдың культуразын бедидер, күш-ажылдың чурумун быжыдар, даандырган ажылга кижи бүрүзүнүң ботхарыысалгазын күштелдирер херек. Социалистиг хүлээлгени чедишкиниг күүседири — колхозчу, ажылчын бүрүзүнүң алдарының херээ, коммунистерниң болгаш комсомолчуларның чугула сорулгазы болур.

Чылдың баштайгы кварталы дооступ турар, колхоз болгаш совхоз бүрүзү планның, алган хүлээлгезиниң күүседезин түс бүрү түңнээр. Партия, профэвилел организациялары бо талазы-биле тодаргай хемчегни ап чорудар ужурлуг. Аразында чарыштыг фермаларның, бригадаларның, харын кижи бүрүзүнүң-даа алган хүлээлгелери канчаар күүсеттингенин хынаар, мурнакчыларның дуржулгазын пропагандаар, илерээн четпестерни чайладыр. Ол бүгүнү түс бүрү коллективтерниң хуралдарынга чугаалажып турары ажыктыг. Бо талазы-биле көскү агитацияны чер болганга калбартыры чугула.

Көдээ ишчилерниң, ылаңгыя тараажыларның мурнунда амгы соңгаарлаттынмас чугула сорулга салдынып турар. Часкы хову ажылының эгелээр үези келген, аңаа белеткелди: техника септелгезин, үрезинни четчелээрин база арыглаарын, тарылга шөлдеринче чемишчидилге сөөртүрүн, суггарылга бугаларын ыылырын дүрген доозар. Ол ышкаш хову турлагларын таарымчалыг белетээр, ажылдың график планын чогаадып тургузар херек.

Кайда-даа, бүгү-ле черде ажыл-иш Совет Эвилелиниң алдарлыг бежен чыл оюнга уткуштур калбарып турар. Малчын-даа, механизатор-даа кижи бүрүзү чаагайжыдылганың ниити херээ дээш, Төрээн чуртка улам-на хөй тарааны болгаш мал ажылының продуктуларын белеткен бүдүрери дээш могаг чок ажылдаарын илерээдип турар. Ол бүгүнү, үнелиг ажыл-ишти социалистиг чарыш улам сорук киирер.

А. ПОТЫЛИЦЫНА.

СЭКП обкомунуң көдээ ажыл-агый киллизиниң эргелекчизиниң оралакчызы.

Эрзин районунуң «Коммунизмче орук» колхозата комсомол комитеди бо чылын мал ооладаашкынының үезинде 34 аныяктарны сакманщиктээри-биле хой бригадаларыче чоруткан. Колхозтуң торүүр 9282 хойларынан 2854 хой төрээн, ооң 2858 хураганнары менди доругун турар. Малдың чаш толун менди камгалап өстүрериге колхозтуң комсомолчу аныяктарынан сакманщиктер С. Болдырмаа, С. Тангыт, Р. Түмен олар кызымак ажылдап, эки сакманщиктерге санадып келгеннер.

ЧУРУКТА: сакманщик Сандан Болдырмаа.

СУЛЬДУМ ЧАЖЫН-ООЛДУҢ фотозу.

Кызылдың пассажирлер АТБ-зинде коммунист Юрий Деревягинниң удуртканы бригада коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп хүндүлүг атты төлептиг эдилеп турар. Пассажирлер өөртүрүнүң ай, квартал планнарын бригада кежигүннери доктаамал ажыр күүседип, ажылдың культуразын бедидеринче кичээнгей салып турар. Ол херекте бригадирниң үлүү улуг.

ЧУРУКТА: Ю. М. Деревягин.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

КВАРТАЛДЫЫН АЖЫРГАН

ССРЭ-ниң 50 чыл болур оюн төлептиг уткуурунуң чарыжы «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажыл-ишчилерин шалыпчы ажылдаарынче сорук киирген. Олар бо чылдың бирги кварталының планын март 25-те ажыр күүседипкенин рапорттаанар.

Тываның бо улуг бүдүрүлгези бирги кварталда 8 мун 700 тонна сорттуг даг-дүгүн арыглаарын сес мун 800 тоннага боттандыргаш, пландан ажыр продукция бүдүрерин чедишкиниг уламчылап турар. Ол-ла үеним дургузунда бир миллион 350 мун тонна даг массазын чүдүрери бир миллион 392 мун тонна четкен.

Часкы тарылгага белеткел

ТАРААЛАҢ РАЙОН

Тараалаң районнарның бирээзи — Таңдыда часкы хову ажылдарынга белеткелдиң дугайын «Шынның» Тыва радио-биле кады кылган радиозинге март айның эгезинде чырыткан. Эрткен үеним иштинде ол талазы-биле кандыг ажылдар чоруттунганын, бо чылдың часкы тарылтазы районга кандыг онзагай чүүлдерлиг болурун районнуң көдээ ажылагый эргелелиниң кол агроному И. Е. Андреев бистиң корреспондентивис-биле интервьюзунга чугаалап берген.

— Эрткен чылын агаар-бойдустуң таарымча чок байдалы турза-даа, силерниң районнуң ажыл-агыйлары багай эвес дүжүттү ап, ниитизи-биле 84417 тонна тарааны ажаап алган. Эки дүжүттү өстүрүп алыр дээш кандыг хемчеглерни ап турар силер, Иван Ефимович?

— Бистиң ажыл-агыйларывыстың бо чылын боттарынга алган социалистиг хүлээлгелери эрткен чылдыындан орааншок бедик. Кысказы-биле, ол дээрге харыысалгалыг хүлээлгелер. Га бүрүзүнден 12 центнер дүжүттү алыр, күрүнеге 38100 тонна тарааны садар, мал чемин четчир кылдыр белеткеп алыр дээш оон-даа ынай. Ынчангаш бедик дүжүттү магадылаар сорулгабиле амгы үеде ажыл-агыйларның тараа шөлдеринде 45 мун тонна органиктиг чемишчидилге төкүнгеп, часкы үеде аңаа немей 5 мун тонна хире одекти төгер. Часкаар чайын 3 мун тонна хире минералдыг чемишчидилгени төгери көрдүнгеп. Ынчангаш силерниң айтырыыларга харыының бир талазы бо-дур.

Бедик дүжүттү магадылаарынга база бир чугула чүүл— үрезинни шын, бүүрүн белеткеп алыры болгай. Бо хүннерге чедир бүгү районда үрезинниң 76,7 хуузу чажар шыпарынга чедир арыглаттынган, а оон 34 хуузу 1—2 классты. Районда 3500 тонна сула база арбай үрезинни чажар шыпарынга чедир салгынвадып курсадыры үргүлчүлеваштаан. «Межегей» совхоз биле Көдээ ажыл-агыйның Дуржулга станциязында үрезин хорааннаашкыны эгелээн. Чоокку хүннерде арткан ажыл-агыйлар олче кириптер.

Бүгүдеге биллингир аргалардан техниканы часкы хову ажылдарынга белен кылыр алыры чугула. Бо талазы-биле март айның эгезинде чоруттунган хынаалдардан ылерээн четпестер колдуунда чайлаттынган.

— Часкы тарылга эгелээринге чедир каш хонук арткан. Дүжүттүң салым-чолунга ол улуг ужур-дузалыг. Ол талазы-биле кандыг агротехниктиг хемчеглерни ап чорудар деп турар силер?

— Бирээде, черни ажыглаарының культуразын экижилериниче кичээнгей салып турар бис. Көдээ ажыл-агый культураларының хуваалдазы тарылга ходчештирилгезинче шилчириниң болгаш ону дүргеп шинчээдип алырының планы-биле дүгжүп турар бе дээрзин түс-түс ажыл-агыйлар аайы-биле тодаргай көрүп турар бис. Ийиде, хорааның хат алыр чоруктан камгалаар талазы-биле хемчеглерни ап чорудары чугула. Районда 42 мун га тараа шөлү хатка алзып турар. Амгы үеде бисте 37 мун га шөл дилиндектей тарыыр системаже киргеп. Ынчалзадаа бистиң байдалывыска ол системаны ажыглаары хат үрегдээшкинивиле хорааның бүрүн камгалап шыдавайн турар. Ынчангаш бо чылын 25 мун га шөлге чер аңдарылгазын болгаш чаштырылганы чүгле хат үрегдээшкинивиге удур кожут машиналары-биле чорудар 9 бригаданы тургузаар бис. Чогуур саңныг ындыг машиналарның чагыын киргеп.

Ол ышкаш бо чылын дилиндектей тарыыр системада чайын аңдарган черниң шыгын каток-биле базырар арганы шенеп көөр деп турар бис. Бистиң бодан турарывыс-биле алырга, ол арга таарымчалыг болгу дет.

— Хорааның хат алырындан аңгыда районда хорааның кандыг үрегдээшкини барыл? Оон-биле демисел чорудуп турар бе, Иван Ефимович?

— Ийе. Бистиң районда суг үрегдээшкинивиге таваржып турар черлер бар апарган. Оон нептереп турар черлери доңнер болуп турар. Ындыг черлерге бис ийлерни кежилдир чардырар арганы ажыглаар деп турар бис. Ындыг таварылгада бистиң байдалывыска каток ажыглаагы таарымчалыг болуп турар. Дуржулга станциязында чер ажылының кылдыгының 3 чыл дургузунда чорудуп келген дуржулгазындан алган көөрге, тараа кулак тыртып турар үеде болгаш оон соон дарый каток-биле таптай бастырары гаран дүжүттү 1,5—2 центнер хойну алыр арганы берип турар. Ынчангаш бо агротехниктиг арганы калбаа-биле ажыглаар апаар бис. Бо талазы-биле районда 50 комплект каток чедишпейн турары шаптыктыг.

— Иван Ефимович, силерде бок үнүштер-биле демисел кайы хире чорун турарыл?

— Черни чазын чаштырар мурнунда ажылдан кылырыдаа, чайын аңдарган черниидаа үүгле лущильниктер-биле, шөлдерниң бок үнүштүүнүң хире-чергезин барымдаалавайн чорудуп келгеннивис канчап-даа таарышпас. Ынчангаш бо чылын ол сорулгага ажыглаары-биле культиваторларның белеткелин шынгыы контрольга алган бис. Лущильниктерни агрегаттарга үүгле чиик каток-биле кожун ажыглаар апаар.

— Мал чеминиң белеткелиниң талазы-биле чүүү чугаалап болур силер?

— Бо чылын бис 36 мун тонна силгенни, силостуң погаан массазын 127800 тоннаны, 28400 тонна тараа мал чемин белеткеп алыр ужурлуг бис. Мал чеми культуралардан кукурузаныр дужулу бисте куду болуп артышаан. Ону звеволап ажаарын каттан чорук багай салдар чедирип турар. Ол частырыгны бо чылын эдип алыр бис. Оон ынай кукурузаны үүгле оон болуп сеялкаазы-биле чаштырбайн келгеннивис багай салдар чедирген деп санап турар бис. Чемишчидилгени ой-шаанда төгери, одуруглар аразын ажыдаан кылыры дээш ышкаш агротехниктиг хемчеглерни ап чорудуп тургаш, оон бедик дүжүдүн чедип алыр бис.

Республиканың тараалаң улуг районнарының бирээзи— Таңды часкы хову ажылдарынга шак ынчаар белеткенип турар.

Апрель 15—коммунистиг субботник хүнү

Кайда-даа белеткел

ЧАДААНА. Чөөн-Хемчик районунуң үлетшүр бүдүрүлгелеринде, колхозтарында болгаш совхозтарында коммунистиг субботникке идепкейлиг киржири-биле белеткел ажылдарын хынамчалыг чорудуп турар. Районнуң субботник эртиреринин штабы ол хүн кандыг ажылдарны кылырын, аңаа чеже кижи киржирин тодараткан.

Баштайгы саваашкын-биле алырга, ниитизи-биле 4130 кижи субботникке киржир.

Бүдүрүлгелерниң, тудугларының ажыл-ишчилери болгаш мадчыннар боттарының коллективтеринге, фермаларынга, коданнарынга ажылдаар. Тудуг ажылдарынга ийи мун хире кижи киржир. «Алдан-Маадыр» совхозтан 116 кижи мал кажааларын тударынга, септээринге дузалажыр. Дыка хөй ажыл-агыйларның ишчилери 408 кубометр тудуг дажын белеткээр.

Часкы хову ажылдарынга киржир техниканы хынап, белеткээринге механизаторлар киржир. 100 ажыг кижи суггарылга бугаларын септээринге ажылдаар.

Хоорай, суурларны чаагай-ыдарынга чүс-чүс чурттакчылар, өөренгенчилер киржир.

Чөөн-хемчикчилер тоску беш чылдың фондузунче 7.700 рубльди шилчидер.

* * *

САМАГАЛДАЙ. Коммунистиг субботникке «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары идепкейлиг киржир дугуржуп чугаалашкаш, ол хүн кылыр ажылдарының хемчээлин тодарадып алганнар.

Ажыл-агыйдан 512 кижи субботникке киришкеш, ажылдаан хөрөнгизиниң 1625 рубльди беш чыл фондузунче шилчидерин шинчилээн.

Берт-Даг салбырының тараажылары часкы тарылгага белеткевир, тудугларды ногаа кажаазы тудар, малчыннарның кажааларын септээр.

«Чодураа», «Ак-Эрик» колхозтарының ажыл-ишчилери коммунистиг субботникке киржири-биле белеткел ажылдарын калбарткан. Ол ийи ажыл-агыйның кайызы-даа беш чыл фондузунче 800 ажыг рубльди киирер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Суггаттыг черлерниң ажыглалын экижидер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чоокта чаз болуп эрткен хуралынга Чөөн-Хемчик районунуң ажыл-агыйларында 1972 чылда суггаттыг черлерни ажыглаарынга болгаш суггарылганы чорударынга белеткелдериниң дугайында райкүүсөм даргазы Б. Б. Чюдюктуң иletkелин ап, чугаалашкаш, ол талазы-биле шинчирни хүлээп алган.

1971 чылда «Чыраа-Бажы» совхоз суггаттыг черлерден бир гаран-на 4,2 центнер кызыл-тас, картофельди — 11 центнерни, «Большевик» совхоз 5,8 центнер кызыл-тасты, 10 центнер ногаа дүжүдүн алган, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз кукурузаның ногаан массазын 14,2 центнерни ап турда, кожазында күрүненик сорт, участогу кызыл-тасты 1 гаран 20,2 центнерни, арбайны — 29, кукурузаны — 400 центнерни алган. Бо дээрге, үстүнде ады үнген ажыл-агыйлар суггаттыг черлерни чеп ажыглавайн турарын херечилеп турар. Районда суггарылгаже кичээнгей салбайн келгенин ындыг чижек бадыткан турар: эрткен чылын суггаттыг 3100 га чер суггартынмайн барган, оон аңгыда 1400 га черни куруктуруп каан. Ындыг четпестер турбуже, районнуң ажыл-агыйларында бо чылын база катап 1365 га чер тарылгага кирбейн барган.

Күскү суггарылганы ажыглаарының аргалары турбуже, ону чорутпайн турарын хуралга айыткан. Бо кызыын «Большевик», «Чыраа-Бажы» совхозтар болгаш өске-даа ажыл-агыйлар булуктандырарының аргазын ажыглаваан, харны ыыртындырарының талазы-биле белеткел ажылдарын чоруткан. Суггарыкчыларның четчелээшкини эрецгей чорун келген, оларны өөредилгезин, хандырылгазын „организааставаан.

Ол бүгү четпестерни дүрген чайладып, апрель 1-ге чедир суггарыкчылар звеноларын, бригадаларын бүрүн четчелээрин, оларга бедик дүжүттү алырының, суггарылганы чорударының тодаргай оваалдаларын бээрин, чепсек-херексел-биле, ийик-хеп-биле хандырарын Чөөн-Хемчик райкүүсөмунга болгаш ажыл-агыйларның удургучуларынга Министрлер Чөвүлели дааскан.

Улуг-Хемден медээлер

ШАГААН-АРЫГ. (Телефон-биле). СЭКП Улуг-Хем райкомунуң чанында лекторлар бөлүүнүң кежигүннери «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның докаалын ажылчы чонга калбаа-биле таныштырар ажылда идепкейлиг киржип турарлар.

Олар колхоз, совхозтарның төвүнге, салбырларга, фермаларга лекция, беседаларны эрттирип, түс черлерге байырлалга толептиг ужуражыр-биле кандыг белеткел ажылдарын чорударын чугаалаанар.

Партиянын Теп Комитединиң докаалын ажыл-ишчилерге тайылбырлап, таныштырар ажылда 700 ажыг агитатор, политинформатор хаара туттунган.

* * *

Чодураа суурга Жданов аттыг болгаш «Күш-ажылдың хостуу» совхозтарда пропагандистерниң, лекторларының, информаторларының семинары болуп эрткен. Аңаа идеология ажылдакчыларының ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга белеткел үезинде чорудар хемчеглериниң дугайында айтырыгны чугаалашкан. «Делегей байдалының дугайында» лекцияны партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы В. Митин номчаан.

Семинарның түңнелинде дуржулга солчулгазы болган. Жданов аттыг совхозта партком секретары О. Думбүү көскү агитация талазы-биле парткомнуң кылып турар ажылын чыыпаннарга чугаалап берген.

Б. МААДЫ.

Ленинчи орук-биле

Москва, партиянын Төп Комитедиинге... Москва, Кремль, СЭКП-ниң XXIV съездизинге...

Кажан аңаа партия съездизи ажылдап турда, ажылчы чоннар коллективтеринден, түс-түс коммунистерден болгаш партия кежигүнү эвес-даа кижилерден чүс-чүс мун рапорттар, телеграммалар, чагаалар көөп-турган.

В. И. Ленинниң Төп музейиндо ол документилерниң чүгле чамдыктарын делген, көргүскен.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң боор эрткенинден бээр бир чыл болганынымы бо хүннериде аңаа барган кижилер ындыг рапорттарын одуругдарын катап-катап көрүп, номчуп турар.

Ынчан Ленинградтың «Электросила» каттыжыышкынының коллективи съездиге мынчаар айыткаан:

— Эрткен беш чылда дыка варын электри машиналарын ылыын үндүрген бис, оларның аразында 200, 300, 500, 800 болгаш бир миллион киловатт күүчүлүг турбогенераторлар бар...

— „Барыын Сибирьин хөгжүдер талазы-биле партиянын даалгазы хуусаа бетинде күүсеттингенин Тюмень областың коммунистери болгаш бүгү ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXIV съездизинге айыткап тур.

Шил адаанда партия съездизинге чоруткан байырлыг чагаалар. Ол документилер-биле кады шаанда, Москванын Прохоров мануфактуразының ажылчыннары-биле ужуражыышкынының үезинде, 1921 чылда Ленинниң мынча дээн чугаазын база бижип каан:

«Бистиң бо бүгү чедишкиннеривис болза, делегейде эн-не кайгамчыктыг күшке— ажылчыннарның болгаш тараачыннарның күжүнге даянып турарывысты көргүзүп турардыр».

Залда — 1971—1975 чылдарының эн улуг тудугларының карта-чуруу. Ында чоокку чылдарда бистиң чуртка чүүү кылырын айтып каан.

СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Л. И. Брежневтиң съездиге кылган иletkелинде, съездиниң хүлээп алганы шинчирлериниде болгаш резолюцияларында чоокку чылдарда кылып чорудар ажылды тодаргай айыткан болгаш ол документилер ук музейде кол черни эзлеп турар.

Ол төөгүлүг съездиниң эгелээн хүнүнден бээр эрткен чыл чуртту улам хөгжүдер талазы-биле ук съездиниң хүлээп алган программазы чедишкиниг боттанып турарын көргүскен. Амгы үеде совет улус тоску беш чылдың онаалгаларын хуусаадан эрте күүседир бистиң хөй национальдыг ог-бүлевистиң байырлалы — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл оюн төлептиг уткуур дээш чарышты калбартып турар. Ындыг чарыштың ачызында дыка хөй коллективтер 1971 чылдың март-апрель айларында партияга айыткан турган түүлдерин шуптузун күүседир аргалыг болган. Чижээ, «Электросила» каттыжыышкынының коллективи тоску беш чылдың планын хуусаа бетинде күүседир дээш «Беш чылды 4 чылда» деп кыйгырыгнын аңаа-биле ажылдап турар. Ынчангаш чоокта чаа ол каттыжыышкынның конструкторлары 1 миллион 200 мун киловатт күүчүлүг турбогенераторнуң төлевилелин ажылдап кылганнар. Ындыг машинаны бо беш чылда ылыын үндүрер дээ турар.

Сургуттун соңгу талазындан он-километр хире черден нефть-биле байлак Когалым дээр черни геологтар тыпкаан, дутайында дыңнадыг Тюменьден келген. Ол ышкаш Урьевскиге ажылдап турган кижилер дыка хөй нефтиг, чаа байлак черни база тыпкаанар. Ынчангаш ам Тюмень области 60 кезек черде нефть-биле байлак черлер тывылганы ол боор турар.

Эш Л. И. Брежневтиң ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XV съездизинге чугаазы совет улустуң чаа күш-ажылчы кедүүлүүшкүнүн хайыктырган.

Ажылчын эңгы, тараачын-нар, интеллигенция съездиниң шиитпирлерин бүрүү-биле деткип турары, тоску беш чылдың эки эгелээни СЭКП-ниң XXIV съездизинин айыткан планнары шуптузу амыдырала ыыап-ла боттанып дээрзин тодаргайы-биле херечилеп турар-дыр.

В. КНЯЗЕВ,
СЭТА-ның корр.

Чер—бистиң байлаавыс

ГЕКТАР БҮРҮЗҮН ЧЕТЧЕ АЖЫГЛААР

КӨДЭӨ АЖЫЛ-АГЫЙ талазы-биле СӘКП-ниң XXIV съездизиниң салган сорулгаларын күүседири көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң үндезини — черни бүрүн, чоптүг болгаш хумагалыг ажыглаарындан кончуг хамааржыр. Тоску беш чылдың баштайгы чылында бистиң республиканың колхозтары болгаш совхозтары ол негелделерни канчаар күүсеткенил?

Дыка хөй колхозтар болгаш совхозтар чер ажылының культуразын бедиткенин демдеглээр херек. Республикада пиитизи-биле тарылга шөлү 5,1 муң гектарга көвүдээн, куруккан черлерни, шоолуг продуктулуг эвес сиген шөлдерин база одарларны шинчээдириниң күсели-биле ону чедип алган.

Хорзуннуг хат алырынга удур демиселди чорудары-биле 119.195 гектар черге тараалы дилиндектей тараан, куруккан черлерни аңдарарда база ол арганы ажыглаан. 18.353 га черге тарылганы хорзуннуг хат алырынга удур сеялкалар-биле чоруткан, 62.050 гектарга тарылга мурнунуң таптай бастырышкынын кылган. 51 гектарга ыяш куржаан тарып олурткан. 6 муң гектар хире черниң дажын аштап, дөңгеликтерин одура кестирип, чадаң үнүштерни турган.

Эрткен чылдың төнчүзүнге чедир республиканың ажыл-агыйларынга 424.335 гектарга 247 тарылга эзлчештирилгезин киргген, ол болза бүгү тарылга шөлүнүң 89 хуузу болуп турар. Бо чылын тарылга эзлчештирилгезин чеди колхозка болгаш бир совхозка киирер.

Бодаарга, черни ажыглап турарывыс эки кылдыр сагындырар. Ынчалзажок ыракта-ла ындыг эвес. Черни ажыглаарында дыка хөй улуг четпестер бар. Чижээ, тарылга эзлчештирилгезин шинчээдип ап турарывыс аажок ооҗум. Ону чүгле 180.013 гектар шөлге пептереткен азы тарылга эзлчештирилгезинге киргген шөлдүн 42,8 хуузу. Маңаа бирги эзлчегде тус-тус ажыл-агыйларның кол агрономнары „буруулуг. Олар тарылга эзлчештирилгезин ам-даа чедир үнелевейн турар. Ынчаарга экономика талазы-биле үндезилеттинген тарылга эзлчештирилгезин шинчээдип алыр чорук чер ажылының культуразын бедидиринге шинтирлиг фактор болгай. Шинчээдип алган тарылга эзлчештирилгези, эки үрезин, хорзуннуг чогуур үезинде болбаазырадыры, чемишчидилгени ажыглаары — дүжүттү бедидириниң ынанышты магадылалы дээрзин тускай эртемниглер кезээде утнас ужурлуг.

Көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн дыка бедидириниң аргалары амгы үеде бистиң республиканың ажыл-агыйларында бар бе? Бар болбайн аан. 27 колхозтуң 15-инге, 32 совхозтуң 28-инге тарылга эзлчештирилгезин киргген. Ынчаарга тараа культураларын, ногааларны болгаш картофельди колдап бүдүрүп турар бүгү-ле ажыл-агыйларда тарылга эзлчештирилгезин киргген. Артыкан ажыл-агыйларга тарылга эзлчештирилгезин чоокку ийи чылдарда киргген турар. Республиканың барын-ла бүгү колхозтарынга болгаш совхозтарынга черлериң хорзуннуң шинчилеп көөрүн чоруткан болгаш агрохимиктиг карталарны ажыл-агыйларга тыпсып берген. Тараа культураларының эргежок чугула санныг үрезиннери бар, оларның иштинде янзы-бүрү сорттуң дээди репродукция үрезиннери бүдүн чартык муң тонна ажыг.

Мал чемин бүдүрерин көвүдедиринге, сиген шөлдерин база одарларны экижидиринге хереглээр люцернаның, донниктиң 58 тонна үрезини республикада бар, ону бистиң ажыл-агыйларывыс бүдүргеш. 60 тонна могар үрезинин Хакасиядан, хөй чылдыг житняктың 260 тонна үрезинин Павлодардан садып алган, республикаже киир сөөртүр фондуну тускайлап берген болгаш 15 тонна люцерна, 41 тонна судан сиген, 5 тонна шынаа овсяницазының үрезинин сөөртүп алган.

КОЛХОЗТАРНЫҢ болгаш совхозтарның шөлдеринге чыл бүрүде-ле 300—350 муң тонна өдекти сөөртүп төп болур арга бар. Республикаже минералдыг чемишчидилгени киир сөөртүрү чыл бүрү көвүдеп турар. Ол бүгү болдунар аргаларны чүгле ажыл-агыйжы ёзу-биле ажыглаар херек. Черниң ёзулуг ээлери чогум-на ынчаар кылып турарлар. Чижээ, «Саян» совхозту ап көрээлиңер. Ол ажыл-агыйга тарылга ээлчештирилгезин тарылга шөлдериниң структуразын эде көөрүн барымдаалап шинчээдип алган. Черлериң хорзуннуң шинчилеп көргениниң материалдарын база агрохимиктиг картаны барымдаалап органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни төп турар. Кызыл-тас шөлдеринге бок үнүштерге удур чылдыңна гербицидтерни чаштырып турар. Чүгле чажар шынарынга чедир арыглап белеткээн, райончуткан үрезиннерни чаштырып турар. Ооң түңнели дораан-на илереп келген.

Бир эвес «Саян» совхоз 1969 чылда гектар черден ортумаа-биле 8,7 центнер тараалы алган болза, дараазында чылын 15,8 центнерни алган. Агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок эрткен чылын безин гектар черден 10,2 центнер тараалы алган. Ол совхоз мал чемин культураларның-даа чаагай дүжүдүн чыл бүрүде ап турар. Ооң түңнелинде эрткен чылын «Саян» совхозтуң бүгүле адырлары орулгалыг болган. Ол совхозтуң директору В. Г. Пащенко-даа, кол агроному В. Н. Винников-даа кезээде чаа чүүлдү дилеп, дээре дуржулганы хайдынган чоруур. Чижээ, эрткен чылын ол ажыл-агыйга мал чеминиң баазазын быжыглаар сорулга-биле шоолуг продуктулуг эвес сиген шөлдеринге база одарларга 20 гектар люцернаны, 20 га донниктн, 60 га рейграсты, 50 га—костёрну, 10 га эспарцетти дуржулга кылып тараан. Ол дуржулга аная хей барбас деп ам безин бүзүрел-биле чуаалап болур.

Көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин көвүдедиринге багай эвес түңнелдерни «Көк-Тей», «Межегей», «Алдан-Маадыр» совхозтар болгаш Каа-Хем районда «Коммунизмче орук», «Тиилелге» колхозтар чедип алган.

Ынчалзажок ындыг ажыл-агыйлар республикада ам-даа эвээш дээрзин чугаалаар херек. Бо талазы-биле буруу бирги эзлчегде ажыл-агыйларның удуртукчуларынга болгаш тускай эртемниглерге онаажыр апаар.

Ажыл-агыйларының хөй нуруузу агрохимиктиг карталарны чидирген азы ажыглаваан турар Чөөн-Хемчик районга көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин дүрген көвүдедир дугайында кандыг чугаа турар боор. Ында көдээ ажыл-агый эргелелиниң кол агроному М. Т. Темир-оол мурнунда киргген болгаш чамдыызын ажыл-агыйларның шинчээдип алганы тарылга ээлчештирилгезин хүлээп көрбейн турар.

«Тыва суг тудуг» трестиң боттандырып турары культура-техниктиг база мелиорация ажылдарын чорудуп турарында, ажыглалга дужаган соонда ол черлерни ажыглап турарында ам-даа четпестер хөй. Эрткен чылын республиканың ажыл-агыйлары ындыг черлерни 1670 гектарны алган. Ол дээрге планда көрдүнгениниң дыка эвээш. 400 гектар хире шөлге чаа суггарылга бугаларын тудар база эргилерин чаарты кылыр ужурлуг турган болза, херек кырында үчүгле 92 гектар черниң бугазын кылган. Суун кургадыр черлерни алыр болза, планнаттынган 500 гектарның чаңгызы-даа дужаттынмаан.

Чижээ, чамдык ажыл-агыйларда культура-техниктиг ажылдарның байдалы ындыг болуп турар. Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» колхозка ол ажылдарны 400 га хире шөлге 1969 чылда-ла эгелээн. Күрүнеңиң 35 муң рубль түңнүг хөрөңгизин чарыгдаан, ынчалзажок хереги эчизиңге чедирбээн. Черлерни ажыглалга киирер ужурлуг турган, херек кырында ону харын-даа ажыглалдан үндүргеш, үчүгле дээрге ук черлерде шириктер, чадаң ыяштар болгаш өске-даа үүлдер көвүдээн.

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозка культура-техниктиг ажылдарны дөрт чыл дургузунда чорудуп келген. 25 муң рубльди чарыгдаан. Планнаттынган 300 гектарның үчүгле 100 газын ажыглалга киирген. «Найырал», «Кара-Хаак» совхозтарда байдал база-ла ындыг.

Культура-техниктиг ажылдарны ынчаар чорудар чорук күрүнеге улуг карылгалыг дээрзи билдингир. Ындыг турбуже. «Тыва суг тудуг» трестиң удуртукчуларынга (эргелекчизи эш А. Н. Килив) хемчег хүлээтпээн.

Культура-техниктиг ажылдарны чогуур үезинде база эки шынарлыг кылдыр чорударга, ажыл-агыйлар ол черлерден эдбек немелдеп ап турар болгай. Чижээ, Таңды районда «Россия» совхозка 500 гектар тулаага культура-техниктиг хемчеглерни чоруткан соонда, 1971 чылда сула тараан, гектардан 200 центнер ногаан массаны алган. Ол-ла ажыл-агый шоолуг продуктулуг эвес сиген шөлүнге база одарга 300 гектар люцернаны тараан, эрткен чылын гектардан 20 центнер эки шынарлыг сигенни алган. Каа-Хемде «Лениниң орук» колхоз одарларны экижидер сорулга-биле Шаңның даг ийлеринге 428 гектар суланы тараан. Ооң ногаан массазының дүжүдү гектардан 30—40 центнер болган.

Гектар чер бүрүзүн канчаар угаазылалдыг ажыглап болурун ол ажыл-агыйларның чижээ база катап көргүзүп турар-дыр.

РЕСПУБЛИКАДА ажыглаттынмайн анаа куругуп чыдар черлер ам-даа хөй. Ооң шөлү 17,7 муң гектар, ооң иштинде 6 муң гектары суггаттыг чер. Бо черлер ам харын-даа бок үнүштүң тарап пептерээр черлери болу берген. Куруктурулга андарылгазының планын күүсетпээнинин ужурундан 2332 гектар тарылга шөлү ажыглаттывмаан. Ынчаргаш эрткен чылын 20 муң ажыг гектар тарылга шөлү ажыглалга кирбээни ол-дур. Чаңгыс сос-биле чугаалаарга, хей чыткан, продукция бербээн. Ажыглаан чүве болза, ол шөлден тараалы болгаш мал чемин чежени немей ап болбас деп!

Суггаттыг черлерни ажыглаарында-даа четпестер эвээш эвес. Суггаттыг 44,2 муң гектар черниң 40 муң гектарын тарылга ажыглап турар. Чайгы үеде суггарылганы 23,7 муң гектарга чаңгысла катап чорудуп турар. Эрткен чылын чүгле 3,4 муң гектарны ийи катап суггарган.

Найырал» совхоз суггаттыг черлерни ажыл-агыйжы эвес көрүп турарының уламындан эрткен чылын 2461 га суггаттыг шөлден дүжүттү шуут албаан. Ол ажыл-агыйдан суггарылгага ажылдаар ужурлуг 40 суггарыкчыдан чүгле 10—15 кижи ажылдап турган.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң тараажылары черни чөп ажыглаар дугайында онза сагыш салып турар. Олар чаштырыышкынны болгаш суггарылганы чогуур ейүнде кылып, органиктиг база минералдыг чемишчидилгелерни төп, тарааларны тарып өстүрериниң агротехниказын экижидип турар. Ооң түңнелинде олар эрткен чылын гектар бүрүүнден 12,4 центнер тараалы алган. Оларның чанында кожазы «Сүт-Хөл» совхоз суггаттыг черни ажыглаарынче шоолуг сагыш салбаан, ынчангаш гектардан чүгле 8,3 центнерни алган.

Хорзуннуг хат болгаш суг үрээр чорукка удур демиселди кончуг кошкак чорудуп турарын онзалап айтыр херек. Ооң туржук, эрткен чылын чамдык ажыл-агыйлар камгалал дилиндектерин безин аңдарып каапкан. Чижээ, Чөөн-Хемчик районда 6300 га, «Межегей» совхозта 884 га, Жданов аттыг совхозта—316 га, Дуржулга станциязында 3186 га камгалал дилиндектерин тарып каапкан. Ол чорук хорзуннуг хат алырын улам-на күштелдирген.

Чер — бистиң байлаавыс. Ону чер-ле болганда ажыл-агыйжы хумагалал-биле ажыглап турар бе? Чер-ле болганда эвес. Бугалар шазында, оруктар хажыызында тарыттынмайн артган черлер эвээш эвес. Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районларда тарыттынмаан ындыг черлер дыка хөй.

Автооруктар кылырда болгаш септээрде чер ажыглалын хажыдын турары ховар эвес. Чижээ, Каа-Хем районнуң орук эргелели «Бүрен» совхозка хамааржып турар 8,5 гектар үнүш-дүжүткүр шөлдү орук кылырда кара туразы-биле эзлеп алган. Таңды районнуң ыяш ажыл-агый чери «Коммунизминиң херели» колхозтуң 40 га болгаш «Элегес» совхозтуң 100 га шөлүнге ыяш аймаан кара туразы-биле тарып олурткан.

Бо үүлдү колхозчуларның үшкү Бүгү-эвилел съездизинге чер ажыглалының дугайында Л. И. Брежневтиң ындыг. өөстери-биле доозары күзенчиг-дир: «Хорзуннуг камгалаары — ол дээрге бистиң бүгү ниитилеливистиң хорээдир. Черни кандыг-даа янзы үрээр чорукту ниитилелге удур үүлгедиг кылдыр көрзе чогуур. Черни үргедеп, ону тоомча чок көрүп, ооң үнүштдүжүткүрүн бедитпейн турар ындыг кижилер чонуң чаагай амыдыралының алыс материалдыг үндезинин үреп турар».

Донецк областың ажылчы чоннар депутаттарының Ивано-польск көдээ болгаш Краснооторск суур Советтериниң кыйгырыын бистиң республиканың Дүрген көдээ Советиниң деткээн. Ону ажыл-агый бүрүзүнге чугаалажып көргеш, чер ажыглалың экижидер талазы-биле боттуг хемчегларни ажылдап кылгаш, амыдыралга боттандырары—үениң соңгаарлаттынмас сорулгазы болуп турар.

Н. СЫЧЕВ,
республиканың көдээ ажыл-агый министерствозунуң улуг инженер-чер тургузукчузу.

Малчыннарның чедишкини

САРЫГ-СЕП. (Телефон-биле). Кызыл туктуг Каа-Хем районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының малчыннары тоску беш чылдың ийиги чылының планныг онаалгазын хуусаа бетинде күүседир база ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга аддар болдурган социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш кызымак ажылдап турарлар.

Районнуң саанчылары, хойжулары, инек кадарчылары сүт, эт бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының бирги квартал планын хуусаа бетинде күүсеткен. Ажыл-агыйлар күрүнеге 488 тонна сүт садар тургаш, 32 тоннаны ажыр берген. 282 тонна эт дужаар даалгазын 290 тонна чедирген.

«Октябрь 30 чылы», «Тиилелге» колхозтарның малчыннары көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле өске ажыл-агыйлардан дээре көргүзүглерни чедип алган.

ТАРЫЛГАГА БЕЛЕТКЕЛ

СЕПТЕЛГЕНИҢ ТЕРГИИННЕРИ

Часкы тарылгага белеткел ажылы Таңдыда «Межегей» совхозтуң төп мастерскаязында хүнүн-не үзүктел чок уламчылап турар. Бо хүннерде 80 тракторну септеп доозар дээн дайынчы сорулга ам күүсеттиңнериниң кырында келген.

Андазыннарны сеялкаларны культиваторларны эки шынарлыг кылдыр септээн. Тус-тус септекчилернин социалистиг чарыжының түңнелин үндүрүп, тиилекчилерни төдарадып, шаннал-макталга киирип турар. Чарышка тиилекчи болуп келген, макталдыг кижилерге токарь Василий Садовой хамааржыр. Ол кезектер, ээриилдер чондуруп белеткээриниң хүнде үлүүн 120—130 хуу чедир күүседип турар.

Бригадир Донгак Чылбак-оолдуң трактөр моторлары септээр бригадазының механизаторлары 60 ажыг демир «аттың чүрээн» септээн. Оларның ажыглалга киргени аңгы-аңгы марканың тракторларын ажыл-агыйның тарылга шөлдеринде чедирген.

Септекчилериң бо бригадазында совхозтуң хоочун механизатору Александр Суханов үрелген кезектерни септеп кылырынга мергежилдиг чоруун көргүзүп турар. Межегейниң делгем шөлдерин чардырып тарыырынга ажыглап турар хөй техника аймаан септээринге эш Суханов төлептиг үлүүн киирген.

ЧУРУКТАРДА: Мотор септекчилери Александр Суханов (адаанда чурукта) Донгак Чылбак-оол олар.

О. ОНДАРНЫҢ фотолары.

Бүдүштүг кижи

«49-82 ТВА» дугаарлыг ак автобусту эки билир-даа чадавас боор силер. Ол чылдың кайы-даа үелеринде Нарынга, Мугур-Аксынга, Тарлагга болгаш республиканың суур бүрүзүнге бо-ла чедип келир ышкажыгай. Ол автобустуң доктаар чери автовокзалдар эвес, культураның одаа—клуб чаны болбас ийикпе. Үк автобустуң бараанын көрүп кааш, арат чон, ажы-төл ала чайгаар-ла хөглүг-омак хөлзеп, «артистер келген-дир. Концерт бе азы шии бе?»—диҗип айтырышпышаан, бөлдүнчүп-ле келир. Ак автобусту хөлге кылган артистер Тываның ажыл-ишчилеринге чеже катап аалдап чедип, аян тудуп, бараан болбаан дээр. Бо удаада үк автобустуң чолаачызы—кирбей кара салдыг, узун дурт-сынныг, аныяк кижини силерниң-биле таныштырар бодадым.

«Эки аътка—ээ хөй, эки кижээ—эш хөй» деп үлегер чугаа бүрүнү-биле республиканың хөгжүм-шии театрының чолаачызы Иван Лукич Хорунжийге хамааржып болур. Шынап-ла артистерниң аңгы-аңгы бөлүктери көдээже ойнап чоруур дей бергенде, Хорунжийниң автобузун хунаажы бээри таварылга эвес. Ол коллективте макталдыг болгаш эш-өөрүнүң хүндүткелин чаалап алган, чоргаарланып болур кижи.

Иван Лукич театрга чолаачылаа-ла сес чыл болуп турар. Үстүнде чугаалаанывыс автобуска чеди чыл кандыг-даа капитал септелге чокка ажылдап келген. Ол ай санында-ла кывар-чаар үүлдү камнап ап, мурнакчы чолаачыга санадып келген.

Хорунжийниң «хөлгези» бо-ла болгай. Билбес кижи ол автобусту шуут чаа деп көөр. Кажан эрткен километрин көрүпкеш, камныг эдилеп келгенин база кайгай бээр. Эки аттың ээзи ээр, чүген дээш дериг-херекселдерин казстап, дерип алган болур ышкажыгай, а Хорунжий база-ла ындыг. Торгу көжегелиг соңгаларда, хүрен-кызыл салбактар сагланайнып турар. Автобустуң ишти арыг-силиг. Харын-даа дугуйларын безин хевирлии кончуг кылдыр угулзалай будуп каан.

Тывада чамдык суурларның аразы дыка ырак. Чижек кылдыр Тес-Хемден өвүр чедир, Мугур-Аксындан Хандагайты чедир оруктарны сактыптарга-ла четчир. Оруктар кадыр-берт, ырак-узун-даа болза, Иван Лукичиниң буруузу-биле шии азы концерт болбайн барган таварылга чок. «Серемчиде — хор чок» дижирин бадыткаан ышкаш, ол командировка чоруурунуң мурнунда автобузун ыяк кылдыр хынап алыр. Кандыг-бир кеззэ үелин бар чыдар болза, ол-ла дораан тып, кылып алгаш, ам оруун уламчылап чоруптар.

Артистер көдээге ойнап чораан үеде, Иван Лукич чүгле чолаачы эвес, электрик, контролёр дээш өске-даа ажылдарны кылып чоруур. Ол идепкейлиг хөй-ниитичи. Чоокта чаа ону театрда улусчу контроль бөлүүнүң кежигүнүнге соңгаан.

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

АЖЫЛ ТҮЛҮКТҮГ

Тоску беш чылдың ийиги чылының часкы хову ажылдарын кыска хуусаада бедик агротехниктиг байдалга эрттирер дээш Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң № 1 хову-трактор бригадазы белеткел ажылын хынамчалыг чорудуп келген.

Бригада бо чылын 2260 гектар черни тарыыр планныг. Ооң иштинден 840 гектарга кызыл-тас, 920 гектарга чаңгыс чылдыг сиген, 470 гектарга кукуруза болгаш оон артканынга картофель, ногаа аймаа тарыыр. Черни эрткен чылын белеткеп алган бис.

Часкы хову ажылынга киирер техника белен. 18 трактор, 4 сеялка, 16 андазын, 48 илипр септеттинген. Бригадада механизаторлар четчир. Тарылга чорударының планы кылдынган. Бригаданың кежигүннериңе ажылды тус-туста хуваган.

Чер ажылын сайыраткаш, эзбекшилдиг дүжүттү өстүрүп алырынче кол кичээнгейни салган бис. Тарылга шөлүнче 2300 тонна өдекти төктүвүс. 85 тонна минералдыг чемишчидилге бар. Суггарылга бугаларының дөстеринде дошту довурактап, эргизин аштап бугаларның ушнарын чазап кылып турар.

Агротехниканың чурумнарын шыңгыы сагып, органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни ажыглап турган, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюнга белек кылдыр бедик дүжүттү өстүрүп алырын бистиң бригадавыс хүлээнген. Культура аайы-биле бир гектардан: 16 центнер кызыл-тас, кукурузаның ногаан массазын 130 центнерни, чаңгыс чылдыг сигенни 15 центнерни, картофель болгаш ногааны 90—90 центнерни ажаап алыр бис.

Б. САЛЧАК.
бригадир.

* * *

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунуң тараажылары суггарылга бугаларының аштаргазын, септелгезин чоруда берген. Базырак адаанда буганың дөзүнде дошту бузуп аштаан, суг бадарынга белен кылдыр кылган.

Үрезиннерни чажар шынарынга чедир арыглап белеткээш, хыналдазын кылган, тараа культураларны 300 тонна үрезиниң хораннаан. Ээр-Хаваакта хову турлаанда чурталга бажыңын, столовая-ны, кызыл-булуңну септээш, чугайлап каан. Колхозтуң механизаторлары, тараажылары часкы хову ажылдарын кыска хуусаада организастыг эрттирерин планнаан.

А. КАНЧЫЫР.

* * *

Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң Хорум-Даг салбырының М. Делгер-оол биле К. Сарбаа удурткан звенолары суггарылга бугаларының дөстерин довурактап, бугалар уннарында боктарны, ыяштарны аштап турар. Беш буганың дөстеринде 80 кубометр довурак токтунген. Он километр хире буга уннарын аштаан. Хараганныгда болгаш Кызыл-Туругда бугалар дөстеринде, уннарында доштарны довурактаары доозулган. Кызыл-Туругнуң суггаттыг черлеринге 200 гектар кукуруза тарыыр. Салбырның механизаторлары тарылга шөлдеринче өдек сөөртүлгезин үргүлчүлеп турарлар.

Г. ХИРБЭЭ.

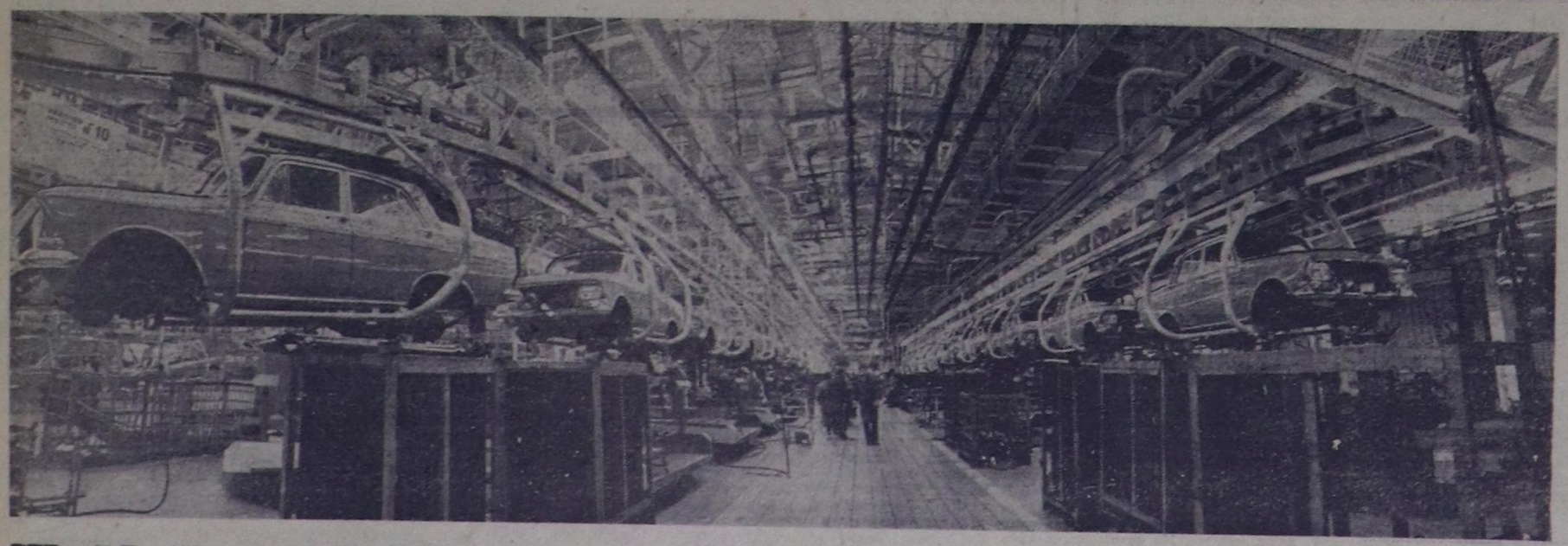

МОСКВА. Ленинчи комсомол аттыг автомобиль заводу бодунуң бүдүрүлге күчүзүн улгаттырып турар. Чоокта чаа ында автоматтыг эптелге комплекизин ажыглалда киирген.

Ол чаа цехтиң бүдүрүкчү күчүзү «Москвич» деп автомобильди бүдүрүп үндүрерин ийи катап көвүдедир арганы бээр.

ЧУРУКТА: эптелге кылыр чаа цехтиң кол конвейери.

В. КУНОВТУҢ болгаш **В. БУДАННЫҢ** фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Көдээ суур болгаш культура амыдыралы

Чаартылганың базымнары

Иван Кырганович Даваалай бо черге коллективтиг ажылагый үндезилеттинериниң мурнуудан бээр чурттап келген, хоочун ишчи.

— Идепкейлиг коммунист, совхоз бүдүрүлгезиниң мурнакчызы — деп, партбюро секретары Степан Пильзенович Кумаажик биске сүмелээн чүве.

Суг-Бажы төп фермага барып, Иван Кырганович-биле чугаалажыр аргалыг болган бис. Күш-ажылдың хоочунубиле бистің аравыста болган чугаа Бүрен-Хем суур болгаш ооң ажыл-ишчи бөдүүн кижилериниң дугайында репортаждың эгези болган.

Эргим номчукчу, Иван Кыргановичиниң төөгүн чугаалааны ёзугаар дөрт чылдар үезинче хая көрүүлүцер. Баштай маңаа МЧАЭ турган чүведир. Бир муң тос үүс дөртен чеди чылда колхоз тургустунган. Коллективтиг ажыл-агыйның төвү ынчаардагы Зубовка суур ол. (Ук сууржугашты маңаа чурттап турган орус тараачының ады-биле адап турган).

— Каш-ла бажыңныг сууржугаш турду. Өглер база хөй. Хензиг ыяш бажыңга колхозтуң конторазы турган. Чоорту бичии школаны тудуп алдывыс. Суму даргазының опааганын ёзугаар Бүрен-Хем бажындан шапактыг аттар-биле чудук сөөртүр чүве болгай. Арат чоннуң соруктуг, чүткүлдүүн чүү дээрил. Ынчаарда ону артында «улуг ыяш сөөртүр» дижир чүве. Чаа амыдыралдың, коллективтиг иштің артык күштүү бисти чалгынналдырган — деп, Иван Кырганович сактып чугаалап олур.

Чаңгыс чер чурттугларывыс — орус тараачыннар-биле кады бир демниг колхозташтывыс. Баштайгы бергедээшкиннерни-даа оларның-биле кады ажып эрткен бис. Олар, ылаңгыя чер ажылынга онзагай сундулуг, дуржулгалыг улус. Шагдан бээр-ле каш мал-биле туттунчуп чораан болгаш, бистер, тыва араттар бүгү-ле чүүлдерге орус эштеривистен өөренип ап,— «сургуулдап» келдивис. Бо колхозка баштайгы базымнардан кады ажылдап келген хоочун өөрүмнүң аразындан П. А. Астрахавцев (ам пенсионер), П. К. Миков (ам-даа ажылдавышаан) дээш өскелерни-даа сактып олур мен.

Каш-ла гектар черге тараа тарыыр турдувус. Ону сайзырадып болбаазырадыр чүве кайдал—машина, техника ховар турду. Ажык-орулга базала хирелиг. Мен бодум үргүлчү-ле мал бригадирлеп чорааш, 1960 чылдан бээр бо фермада кадарчылап ажылдап тур мен...

— Ийе, адыр, Иван Кырганович, доктаап көр. Каа-Хем районнуң «Бурунгаар» совхозта бөгүнгү амыдырал, ажылыш дугайында чугаалажып көрээли...

Төп ферма. Иван Даваалайның ажылдап турар участогу бо. Чаа төрүттүнген чаш бызаларны чеди-сес ай болгуже аваларынга эмзирбишаан, семирти азыраар. Ам ооң кададында 104 инек бар. Бежен ажыг чаш бызааны ажаап доруктуруп турар. Коммунист Иван Даваалайның күш-ажылчы көргүзүү бедик: эрткен чылын 100 баш инекке онаштыр 97 бызааны камгалап алган (совхозтуң хүлээлгези 85, а ооң социалистиг хүлээлгези —90 бызаа турган). Бо чылын ол 95 бызааны ажаап өстүрбүшаан, хүн бүрү 700 грамм немелде деңзини чедип ап тура, 12 тонна ажыг эътти дужаар сорулгалыг. Эрткен чылын ооң хүлээлгези 9 тонна турган, ону 14 тонна кылдыр ажыр күүсеткен.

— Мурнакчы, үлегерлиг ажыл-ижиңнериң үндезини чүдел?— деп инек кадарчызындан айтырар болза ол мынча деп харыылаар:

— Бирээде, ферманда күш-ажылды шын организастаанында. Ийиде, материалдыг сонуургалды өөренип көрүп, деткип турарында. Үште, малчыннарның амыдырал, культура негелделерин эки хандырганында. Хууда харыысалга база чугула болбайн аан.

Бүзүрелдиг, шын харыыдыр. Ферманың ажыл-ишчилери культурлуг, арыг-шевер чурттап турарлар. Кызыл-булуң, чунар-бажың, контора туттунган. Бызаа ажаакчылары, кадарчылар хостуг шактарында кызыл-булуңга чыглып келир. Лекция, беседа, концерт болгулаар. Кызылдың, Москваның теледамчыдыларын хүн бүрү көөр арга бар. Бистің улуг Төрээн чуртувуста болгаш даштыкыда бооп турар чугула болуушкунар ферма ажылчыннарының кичээнгейинден дашкаарлавайн турар.

— Чамдыкта Москваның Кызыл шөлдү, ССРӨ-ниң УАЧД-ден солун чүүлдерни дамчыда бээрге, бодумну база-ла ында турган ышкаш кылдыр сактып кээр мен. Каш чылдар мурнунда кайгамчык чараш Москваны, кижи магадан көрүп хапмас улуг делгелгени көөр аас-кежиктиг болган мен. Мээң күш-ажылчы үлүг-хуумну эш-өөр үнелеп көргеш, делгелгеже чорудуп турганы ол — деп, Иван Кырганович хөөреп олурду.

Дөртен чылдар үезинде Бүрен-Хемниң чурумалын Иван Кырганович-ниңдеш каксы дыңнаан бис. Боңгүнгү Бүрен-Хем суур-биле чүгүртү-даа бол таныжыптаалыңар. Хем эриин дургаар шөйлүп баткан Енисей кудумчузунда улуг делгем контора, көдээ Совет, чаа Культура бажыңы, аалчылар бажыңы, столовая, магазиннер дээш албан организация черлери, тудуглар-ла хөй. Ийи каът даап школаның тудуун бо чылдың төнчүзүнде база доозуптар.

Чоокта чаа ажыглалга кирген кайгамчык улуг Культура бажыңы суурда эң чараш, амгы үениң аяны-биле кылган тудугларның бирээзи. Культура бажыңының директору Анатолий Федорович Котельниковка баштадып алгаш, экскурсиялай кааптаалы. Бажыңның даштында улуг чурук кааспалгалар, лозун, бижиктер кымнын-даа кичээнгейин дораан хаара туда бээр. Эжик ажып кирип кээрингеле делгем фойе, маңаа хөй-ле кижи оюн-тоглаа эрттирип болур. Улуг зал. 300 кижи олурар. Сценазы делгем.

Сценада репетиция чоруп тур. Бүрен-Хем сес чыл школазының өөреникчилери школачыларның бот-тывынгыр уран чүүлүнүң район көрүлдезинге белеткенип турганы ол. Ол-ла кежээ улустуң хөгжүм херекселдериниң оркестриниң ээлчеглиг кичээли база эрткен.

Бирги каътта спорт залы, биллиард ойнаар өрээл база бар. Кезек чада-биле үнүп кээринге — болгүмнер кичээлдээр өрээлдер, библиотека, делгем-номчулга залы. Ажылишчи хүн соонда культурлуг дыштаныр дээн бүрен-хемчилер мында чыглып келгилээн. Кана баарын бодуң шилип аар сен. Кино көөр, ном номчуур бе, спорт залы база-ла күзелдиглериң эргезинде...

Даг эдээ кудумчу база-ла чаартынып турар. Ам мында малчыннар кудумчузу деп адаар болук бажыңнар дистинчи чыскаалыткан. Алды бажыңның дөртү ажыглалда кирген. Ийизи удавас доостур. Ээлчеглиг кадатче кирген хөй-жулар маңаа чурттаар.

Бо-ла кудумчуда чурттап турар, совхозтуң сураглыг чолаачызы Карди Бимбиниң бажыңынга кире дүжээл. Өг-бүленің ээлери ажылдан, уруглары школадан чедип келгилээн. Олар он ажыг чылдар дургузында төрээн совхозунга бараан бооп ажылдап келгеннер: бирээзи чолаачы, бажыңның хөрээжен ээзи — Карди Наңзатмаа огородчулар звеноазунда. Өг-бүле сес кыстыг, бир оолдуг. Эң улуг уруу Кызылдың башкы институдунда өөренип кирген. Улуг оглу ачазының изин салган — чолаачы болуру-биле өөренип турар. Өскелери — школада, чамдыктары ам-даа бичии.

Кардилериниң чурттап олурары культурлуг, арыг-силиг. дөрт өрээл бажыңның иштики дериг-херекселдери шыырак. Телевизор, соодукчудан эгелээш, бүгү-ле чүүлдер бүрүн четчир.

Бүрен-Хемде совхозтуң адын «Бурунгаар» деп адааны база ужурлуг. Аас-кежиктиг, хостуг амыдырал-чурттаганың ёзулуг ээлери — бөгүнгү совет кижилер даартагы хүнче бүзүрелдиг бурунгаар чоруп олурар. Ат-биле амыдыралдың судалы база дүгжүп турар көрбес бе.

Б. ДИРЧИН.

ЧУРУКТА: Чаа культура бажыңы.

ДЕЛГЕМ ОРУКТУ—ЧАА ЧАҢЧЫЛДАРГА

Бүрен-Хем көдээ Соведи (даргазы Е. С. Катцина) болгаш «Бурунгаар» совхозтуң хөй-ниити организацияларының инициативазы-биле чаа чаңчылдар, байырлалдарны демдеглеп эрттирип турарын черле эки деп санап болур. Кандыг чаа чаңчылдарыл ол?

Уруглар — бистің аас-кежиивис, келир үевис. Олар аныяк өг-бүленің өөрүшкүзү, чоргааралы. Силерниң өг-бүлеңерге бичии уруг төрүттүнген дижик. Ада-иениң өөрүшкүзүн, бо өг-бүленің амыдыралында база бир көскү болуушкуну уттуңдурбас, онзагай кылдыр демдеглээри кымның сеткил-сагыжын өөртпезил. Чаа төрүттүнген чаш уругларны байырлалдыг ёзу-биле бүрүткеп, ада-иеге байыр чедирген бижик тыпсыры бисте чурумчуткан.

Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарынга аныяк өскенни кижизидери бөгүнгү чугула айтырыгларның бирээзи болгай. Совет Армияның хүрээлеңинге шериг албанын эрттирер аныяк ооллдарны байырлалдыы-биле үдеп чорудары бисте эки чаңчыл апарган. Төрээн чуртун камгалаары— кижи бүрүзүнүң ыдыктыг хүлээлгези. Шериг албанынче аттанып чоруп турар чаңгыс суур чурттугларывыска адаларның болгаш хүндүлүг улуг кижилериниң чагыг сөзүн сөглеп, чылыыбиле үдээр бис. Шак ындыг үдээшкиннерни калбаа-биле чарлап, байырлалдыг ёзу-биле эрттирип турар. Келир үениң дайынчыларынга чагыгны дайынның, күш-ажылдың хоочундары бээр. Шак ындыг үделгеге совхозтуң хөй-ниитизи калбаа-биле киржир. Шериг албанынче келдирткеннерге тураскаалдыг белекчигештерни тыпсыр. Эрткен күзүн тос оолду шериг албанынче байырлалдыы-биле үдедивис.

Өг-бүле тудуп чурттаары бистің кижи бүрүзүнүң амыдыралында уттуңдурбас болуушкуннарның бирээзи. Чаа өглеп турар аныяктарга херечилелдерни байырлалдыы-биле тыпсып турар. Чүгле эрткен чылын безин он беш аныяк өг-бүлени, оларның иштиден дөрт өг-бүлени байырлалдыы-биле бүрүткээн. Хөй-ниити организацияларының төлээлери аныяктарга байыр чедирип, эки күзээшкиннерни кылыр. Ооллдуң, кыстың сагыш-сеткилинге ол бүгү уттуңдурбас бооп артып каар.

Чаа чаңчылдар, ёзулалдар дугайында чугаалап тура бодумнуң дорт харыылап турарым хөрээженнер чөвүлелиниң ажылында өске эш-өөрге дузалыг болгу дег чамдык чүүлдерни чугаалаксадым. Бистің хөй-хөй хөрээженнеривис совхоз бүдүрүлгезинде, ажыл-агыйның ажы-аңгы адырларында хаара туттунган. Ылаңгыя мал ажылында хөй кижи бар. Хой малдан, хаваң, бызаа ажаап турар ажыл-ишчи хөрээженнеривиске чоргаарланыр бис.

Бистің хөрээженнер чөвүлели (шупту он бир кижи) тодаргай ажыл планын ёзугаар ажылдап турар. Кижи бүрүзү ажылды хуваажын алган, кайы-бир участокту харыылап турар. Совхозтуң бүгү ажылчыннары-биле бир дөмей социалистиг хүлээлгени база алган бис.

Бүгү-ниити өөредилгезиниң талазы-биле чөвүлелдің бүгү кежигүннерин тускай девискээрлерге хуваагаан. Ук ажылды көдээ Советтиң эки хайгаарап турарының ачызында Бүрен-Хем школазында өөредилгеден дашкаар арткан уруглар чок.

Бистің ажылывыста эки үүлдериниң бирээзи хөрээженнерни культурлуг амыдырал-чурттаалгаже хаара туттары. Бисте бажың ажылы кылырының бөлгүмүн организастаан. Аргаан, даараан үүлдериниң база амданныг кылдыр белеткеп кылган аъш-чемнериниң делгелгезин доктаамал организастап турар бис. Янзы-бүрү ногааларны тарып өстүрери бисте нептереңгей. Бажыңнар чанынга, албан организациялар девискээринге чечектер тарыырын чыл бүрү чорудуп турар. Борта хамаарыштыр көдээ Советтің социалистиг хүлээлгелериниң тодаргай сан, түңнер айыттынган.

Чоокта чаа база делгелгени эрттирдивис. Аңаа даараан, аргаан үүлдер болгаш аъш-чем аймаан делгээн. Тиилекчилерге шаңналдарны тывыскан.

Бо чылын эрте бызар ногааларның база чечектериниң делгелгезин эрттирерин планнап турар бис. Бажың бүрүзүнүң чанынга картофель, ногаа аймаан тарып, ажаап өстүрери бисте доктаамал эки чаңчыл апарган.

Хөрээженнериң аразындан М. Е. Прокудина, К. А. Пашинина, О. Б. Чондан, А. С. Базыр, М. О. Салчак дээш өске-даа он-он мурнакчы, эвтузпастарны чоргаарал-биле адап болур. Ынчаарга хөрээжен кижи бүрүзү олар дег болзун дээш, ажылды ам-даа шудургу чорудар бис.

З. МАЛЫШЕВА,
совхозта хөрээженнер чөвүлелиниң даргазы.

Бүрен-Хемниң көдээ Культура бажыңында улустуң хөгжүм херекселдериниң база ниити болгаш ийи-чаңгыстың ырларының бөлгүмнери ажылдап турар. Оларның кичээли доктааттынган хүннерде чурум ёзугаар эртип турар. Суурнуң бот-тывынгыр уран чүүлге сонуургалдыг аныяк ескени ында киржип турар.

ЧУРУКТА: улустуң хөгжүм херекселдериниң бөлгүмүнүң кичээли чоруп тур.

А. СОДУНАМНЫҢ фотолары.

Күш-ажыл— элбекшилдиң үндезини

Төрээн совхозумга тракториспен ажылдаа-ла он дөрт чыл чеде бердим. Бо аразында колхозувус совхоз кылдыр эде организастаттынган. Эң-не баштай тракторист бооп ажылдап эгелээним үе-биле деңнеп бодап көөрге, сайзырал-даа магалыг-дыр. Көдээ суурнуң хевир-шинчизи каракка көзүлдүр-ле чаартынып олурар. Чүгле сөөлгү пйп-үш чылдарны безин бодаарга кайгамчык. Совхозувус ынчан чаа-ла тургустунду.

Түүт-суурувустуң чаартынып турары кижи бүрүзүнге өөрүнчүг. Шагда трактор, машина тургузар гараж безин четчир эвес, эртен эрте машина, трактор эргискен одаглар ында-ында чайынаар чүве боор. Ам «одагланмастаан» бис.

Магалыг улуг гараж бар. Машина, техника четчир. Меңээ быжыглаан трактор-биле часкы, күскү сезоннарда чер аңдарар, чайын сиген кезер, кыжын мал чеми сөөртүр — шак мынчаар-ла ажылдап турар бис. Бо чылын мээң трактورум септелге чокка ажылдаар. Ам төп фермада быжыглаттынган ажылдап тур мен. Удавас часкы тарылга эгелээр. База катап-ла хайныышкынныг ажыл-ишче кириптер бис.

Совхоз ажылчыннарының материалдыг, культурлуг деңнели бедээн. Оран-бажың четчир. Хуузунда бажыңы чок механизаторларга чаа чаагайжыды туттунган бажыңнарны совхоз тудуп берип турар. Бис хууда бажыңныг бис. Ол биске четчир. Бистің Бүрен-Хем суурнуң бажыңнарында газты кирген. Ону доктаамал садып ап, солун турар бис. Черле ынчаш бүгү байдал хоорайныындан дудавас. Бисте телевизор, соодукчу, хеп чуур машина дээш өске-даа дериг-херекселдер шупту четчир. Электри энергиязын доктаамал ажыглап турар бис.

Чымыштыг ажыл хүнү эрте бээр. Бис өг-бүлевис иштибиле чаа Культура бажыңына кино азы концерт көөр, лекция, беседа дыңнаар дээш ажыктыг солун үүлдер-ле хөй. Аныяк өскен спорт залындан черле үнүксевес ооор-дур. Кожа суурларның аныяктары бистің Культура бажыңына келгилээр. Улуг, делгем клубтуг боорга артистер-даа амыр чүве-дир. Хөгжүм-шин театрының чаа турган шинелерин өскелерден мурнай өөр-дүр бис. Ол база-ла чоннуң культуразын бедидеринге, хостуг үе-шагын шын, чөп ажыглаарынга дузалыг.

Оглувус Совет Армияның хүрээлеңинден чаа халажын келген. Ол база-ла төрээн совхозунда улуун кирип ажылдап тур. Кызывыс Надежда Кызылдың эмчи училищезинде өөренип турар. Өөредилгезин дооскаш, төрээн суурунга кээп ажылдаар күзелдиг.

Мээң ада-нем база-ла бо чер чурттуг улус. Авам пенсионер, мал кадарып ажылдап чораан. Ажы-төлү бистер төрээн совхозуувустуң өүдүрүлгезинде баган эвес ажылдап чор олс. Күш-ажыл — элбекшилдиң үндезини дээрзинге ханы өүзүреп, ону херек кырында көрүп чор мен. Тракторист-механизаторнуң аңда алыр ортумак ажыл төлевири ийи үүс руоль хире. Ынчаарга онстиң совхозувус эът угланыышкынныг болза-даа, чер ажылын эки санаырадып, күрүнеге хөй тараавы дужаап турар. Эрткен чылды ап көрээли. Шудургу ажыл-иштің түңнелинде РСФСР-ниң болгаш ВЦСПС-тің шилчиир Кызыл тугун акша шаңналы-биле кады биске тывыскан.

Аңаа совхозтуң тараажылары-биле бистер төлештиг үлүүвүстү киргген олс. Эрткен чылын мээң социалистиг хүлээлгем ындыг турган: 700 гектар чымчак черни аңдарар, а совхозтуу — 500 гектар болгай. Ук хүлээлгени 800 гектар кылдыр ажыр күүсеткеш, бирги черни алган мен. Бо чылын оон-даа эки ажылдаар сорулга салдынган.

Эки ажылдаарыңга төлевир-даа бедик, амыдырал-чурттага-даа улам чаагайжып олурар. Материалдыг сонуургалче, ылаңгыя сөөлгү чылдарда онзагай кичээнгей салып турары черле чөптүг. Бети дээрге немелде төлевирни ап көрээли. Чыл дургузунда ажылдай алган ажыңның он беш хуузун сапап бээрге база бир муң рубль ажыг болур чүве. Хамык ужур төлевирде эвес, харын ажылга харыысалга, бөгүн дүүнгүден, даарта боңгүнден улам эки ажылдаар-дыр деп чүве кижи бүрүзүн сорук киирип турар. Ынчангаш ажылдың шынарынче сагыш салыышкын улуг.

М. АҢЧЫ,
совхозта механизатор.

КУЛЬТУРЛУГ ДЫШТАНЫЛГАНЫҢ ТӨВҮ

Ооң бээр ийи ай чедип чор боор. Амгы үениң аян-шинчизи-биле тутган улуг тудуг — чаа Культура бажыңы ССРӨ-ниң 50 чылынга уткуштур канчаардаа аажок улуг чаагай белек болган. «Бүгү чүвени кижиге, кижиниң чаагай чоруунга» деп бистің партиявыстың кыйгырыының амыдыралга боттанылгазының көскү чижээ бо-дур деп көдээниң ажылишчилери санап турзр.

Чаа Культура бажыңы ажылчыннарның болгаш көдээ интеллигенцияның культурлуг дыштанылгазының төвү болу берген. Маңаа кежээниң-не янзы-бүрү солун үүлдерни эрттирип турар. Чүгле чоокта бооп эрткилээн оюн, концерттерни безин салаа базып санаар болзувусса, оларның саны көвүдээн. Күрүнеңиң ыры болгаш танцының «Саян» ансамбли, хөгжүм-шин театрының «Ромео биле Джульетта» база «Юстина» деп шинелери, совхозтуң болгаш кожа ажыл-агыйларның бот-тывынгыр уран үүл көргүзүглери болгаш бистің республикада аалдан келген эстрада болүктериниң концерттери дээш, черле кайызын ол дээр.

Оон аңгыда улустуң хөгжүм херекселдериниң оркестриниң база вокал болгаш ниити ырының болгүмүнүң кичээлдери доктааттынган чурум ёзугаар бооп эртип турар. Көдээниң бот-тывынгыр уран үүл көрүлдезинге белеткел калбарган. Программаның кол өзээ болгүмнериниң доктаамал өөренип турар күүселделери, ол ышкаш ийи-чаңгыстың номерлери болур.

Бот-тывынгыр уран үүлде кымнар киржип турарыл? Оларның аразында аныяктар, назы-хары дөгүй бергеннер, ажылчыннар, албан-хаакчылар-даа бар. Совхозтуң төп фермазының ажылчыннары барык он шаа кижи бот-тывынгыр уран үүл болгүмүнүң доктаамал киржикчилери апарган. Оларның аразында Демек Бады-Сагаан, Базыр Сат, Галина Аччы дээш өскелер-даа бар. Бүрен-Хем суурнуң хоочун бот-тывынгыр артизи Демек Дыжылаа, көдээ Совет ажылдакчызы А. Никитина, башкылар З. Малышева, С. Салчак, М. Будуп ышкаш идепкейлиглер база ырлап, танцылап турарлар.

Программаның кол уг-шин — ССРӨ-ниң 50 чылы, Коммунистиг партия, Төрээн чурт темазы бооп турар. Бот-чогаадылгалар, улустарның найыралынга холбашкан тема көскү черни ээлей берген. Концертке кедер хеп-сынны даарадып турар. Бот-тывынгыр уран үүлдү сайзырадыр, чоннуң чогаадыкчы идепкейин көдүрер, хөгжүм херекселдери-биле хандырар — бо бүгү айтырыгларны совхоз дирекциязы, партком, көдээ Совет онза чугулалап көргеп. Үрер хөгжүм оркестриниң бүдүн комплектизин биске садып берген. Харын специалистер чедишпес чорук бистің долу күш-биле ажылдаарывыска шаптыктыг бооп турар.

Көрүлдеге белеткенирингe бүгү-ле таарымчалыг байдал бисте тургустунган. Репетиция эрттирер тускай өрээлдер, делгем сцена, фойе бистің эргевисте.

Культура бажыңына кежээлерде үүгле кино, концерт көргеп кижилер чыглып кээп турарындан аңгыда, делгем спорт залынга спортчу оюнар черле үзүлбес. Хүндүс маңаа сес чыл школазының өөреникчилери кичээлдээр, а кежээлерде суурнуң түс-түс кудумчуларының аразында баскетбол, волейбол маргылдаалары орайга чедир үргүлчүлээр. Хостуг үе-шактыг культурлуг дыштанып, чөп ажыглаарынга материалдыг бааза база шинтпирлиг рольду ойнаар деп чүве көскү-дүр. Маңаа келгеннер библиотекадан ном, журнал ап номчуп, улуг залга кино, концерт көрүп, спорт залынга маргылдаалар эрттирип, фойеге телевизор көрүп болур. Биллиард дээш өске-даа оюнар сонуургаар болзуңарза, ол база-ла силериниң эргецерде.

Чаа Культура бажыңын ам-даа чедир дериир болгаш өске-даа чамдык ажылдарны чорударын планнап турар.

Н. СУНДУЙ.

Культура бажыңында уран үүл удуртукчузу.

КАЙЫЗЫ-ДАА МЕХАНИК

Кежээликтей апарган. Аалчылар бажыңынга радио дыңнап, номчуттунуп олура, хостуг шагымны ажыглап, Культура бажыңынче базып каан мен.

Кино эгелээринге чедир амдаа эрте. Маңаа келгеш киномеханиктер-биле ужураштым. Эр, хөрээжен ийи кижи — кайызы-даа механиктер. Көрүкчүлериниң чыглып кээрин маңап, аппарат херекселдерин таарыштырып белеткээн турлар. Ажылга хынамчалыг улус-тур деп дораан эскерген мен.

Таныжып чугаалажырымга, бир өг-бүле ишти—Нагорныйлар дээрзи-дир. Василий Емельянович Нагорный киномеханигинге 14 чыл ажылдаан. Маңаа келгеш үш чыл чеде берген. Ооң дузалакчызы —Клавдия Александровна Нагорная.

Кино көргүзериниң бүгү планнарын ажыр күүсеткеш турар. Көрүкчүлериниң кинога сонуургалы улуг. Чүге дээрге Нагорныйлар идепкейлиг, ажылга харыысалгалыг улус деп чон мактап турар. Ажылдың шынары, кинону чарлап тарадып турары, чон-биле харылзаа эки болганда кылган ишти түңнелдиг болбайн канчаар.

Нагорныйлар чаа киноларны чамдыкта Кызылдан безин кээп ап турарлар. Көрүкчүнүң негелдези, сонуургалы улгаткан дээрзин олар билир.

Ш. ИВАНОВ.

Бичии бүрен-хемчилерге таарымчалыг

Даг эдээ кудумчузунуң үстүү чарыында ак-ногаан өңнүг улуг бажың бар. Маңаа баштай келген кижи чырык соңгаларлыг, каш аңгы өрээлдерлиг делгем бажыңда кымнар чурттап турар деп-даа бодаар ыйнаан. «Бурунгаар» совхозтуң ясли-сады ол-ла болгай.

Бүрен-Хем суурнуң бичии чурттаккчыларынга таарымчалыг бүгү-ле байдалды ында тургускан. Бистің совхозувус эът угланыышкынныг ажылагый, ында кол адыр мал ажылы. Ынчангаш малчыннарның ажы-төлү бо бажыңның доктаамал чурттакчылары апарганын чугаалаар керек.

Ясли-садта алдан хире бичии чаштар бар, оларның үштүң бир хуузу—малчыннар уругелары. Оларны дүн-хүн чок ажаап өөредип, кижизидип турар бис. Чамдык өг-бүлелерден 2—3 чедир уруглар бар. Оларның ада-иелери хойжулар, хаваң, бызаа ажаакчылары. Хойжу Багай-оолдуң Эмма болгаш Оюмаа дээр ийи кызы кадарчы Будупейниң Игорь болгаш Вита деп ийи оглу, хаваң ажаакчызы Монгуштуң Эдик болгаш Радик деп оолдары сагыш амыр культурлуг өзүп, доругуп турар.

Бистің совхозта чамдык малчыннарны ээлчеглиг кадатче шилчидип эгелээн. Ынчан биске-даа, уругларга-даа улам таарымчалыг болур. Чүге дээрге уругларны ада-иези-биле кады бир демниг кижизидер апаар бис.

Бисте хензиг бичиилерден эгелээш, школа назыны чедер чоокшулаан уруглар бар. Оларны кижизидикчилер Андросова, Шикунова олар тускай программа ёзугаар кичээлдеп, өөредип турар. Бичиилер чуруурунга, ырлап, танцылаарынга сонуургалдыг. Бисте ойнаарактар, чамдык кичээлдерге хереглээр чүүлдер бүрүн четчир.

Эът аймаа дээш өске-даа продуктулар-биле совхоз бисти эки хандырып турар. Өске чугула чүүлдерни магазинден ап турар бис.

Уругларның эргезинде телевизор, пианино база бар. Культурлуг чараш аажы-чаңга, билиглериниң эге чаңчылдарынга өөренирине ук чүүлдер база ужур-дузалыг-ла болгай. Уруглар арыг аргаарга белгүүстеп ойнаарынга ынактар. Кыжын бичии шанактар-биле чуңгулаар, чайын чадаг-тергежигештерлиг ойнаарлар.

Ясли-сад дамчыштыр өөредип, кижизиткен уругларны школага өөредири чиик дээрзи кымга-даа билдингир. Бистің кижизиттиргеннеривис Бүрен-Хем сес чыл школазының эге класстарының эжин ажып кирип турар. Эрткен өөредилге чылында тос уругну школаже үдээн бис.

М. ПРОКУДИНА.
ясли-сад эргелекчизи.

Пионериянын 50 чылынга

Адаларнын салгалы

ССРЭ-нин тургустунганынын 50 чыл оюнун байырлалынга белеткел ажылдары районнун бүгү комсомол организацияларында калбарган. Февральда «Революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның оруу-биле» деп походтун «Алдар» деп экспедициязының айын районга эртиргеи. Ол үеин иштинде дайынның, күш-ажылдың хоочуннары болгаш бүдүрүлгеиин мурнакчылары-биле 31 ужуражыышкынны организастаан. «Сут-Хөл» совхозтун Ишкин салбырынга Тыва АССР-нин культуразының алдарлыг ажылдакчызы Константин Чүлдүмович Дамдынбиле ужуражылга бедик деңнелге эрткен. Культураның хоочун ажылдакчызы уран чүүлдүн хөгжүлдезин аныяктарга бодунун амыдыралынданчижектерин киирип тургаш, кижизидилге ужур-уткалыг, солун кылдыр чугаалап бергеи. Олурушкаларнын талазындан айтырыглар арбын-на болган. Ужуражылга соонда хоочун артист лимбиге, бызаанчыга болгаш оскедаа хөгжүм херекселдеринге бодунун шаандан бөөр чонга бараалгадып чорааны чамдык аялгаларын чылганнарга ойнап бергеи.

Ол чижектиг солун, дөштиг ужуражылгаларны Чыраа-Бажының, Алдан-Маадырның аныяктары бедик деңнелге эртиргилээн. Солун ажылдарны «Октябрь 30 чылы» колхозтун аныяктары ында төөгүнүн болгаш культураның тураскаалдарын камгалаар ниитилелдин эге организациязының даргазы Куулар Орустун удуртулгазы-биле чорудун турар. Ада-чурттун Улуг дайынының кижикчилери, баштайгы аревэчилер болгаш оске-даа алдар-сураглыг кижилерин төөгүзүн тодарадыр ажылдарны чорудун турар. Тодараттынган аттарны тускай самбырага адыр аайы-биле сиилбин бижиирин планнаан.

Бо хүннерде Бүгү-эвилелдин В. И. Ленин аттыг пионер организациязының болган ССРЭ-нин чартык үс чыл оюнга белеткел ажылдары районнун школаларында хайыышкынны чорун турар. «Кызыл исчилеринин» отрядтары «Алдар» экспедициянын походун багай эвес эртиргеи. Хорум-Даг сес чыл школазының пионерлери ол суурнун баштайгы аревэчилери Давыйна Монгуш Айыржановичбиле солун ужуражылга эртиргеи. Ийме ортумак школазынга хоочун аревэчи Ондар Коңгар-ооллун, Суг-Аксы школазынга Ада-чурттун Улуг дайынының кижикчизи пенсионер Үйнук-оол Донгактың ужуражылгалары школачыларның сеткил-сагыжынга уттундурбас болуп арткан.

«Алдар» экспедициянын походу чүгле ужуражылгаларбиле кызыгаарлаттынмаан. Походтун үеинде хөй-хөй чаа экспонаттар школаларын музейлеринде немешкилээн. Экспонаттар талазы-биле байдак көрүштүг музей-булуңну Чадааның № 1 школазының өөреникчилери дерип тургускан. Музей-булуңга темалыг класс шактарын, отряд сборларын, а чамдык үелерде төөгү кичээлдерин белин эртиргеи, кижизидилге ажылынга калбаа-биле ажыглан турар. Ол школада «Аныяк дайынчының университеди» үш чыл улаштыр ажылдап турар. Университет шериг-техниктиг болгаш шериг-политиктиг ийи угланыышкынны. Ооң «адыгжы» деп бөлүмүнде 5—6 класстарның өөреникчилери хаара туттунган. Эрткен чылын ол болгумнун 6 дыңнакчыларындан 6 кижи «аныяк адыгжы», 4 кижи «часпас адыгжы» деп аттарны чедип алганнар. Школага университеттиг дыңнакчыларының күжү-биле организастаан «Адаларның оруу — ооллардың оруу» деп темалыг кежээ бедик деңнелге эрткен. Сөөлгү ийи чыл иштинде дайынның болгаш күш-ажылдың хоочунары-биле 32 ужуражылганы ол школа организастаан. Школада шериг-партиоттуг кижизидилге ажылын башкы Достай-оол Ховалыг билдилиг удуртун турар. № 2 школага аныяк армейжилерниң парадын чыл бүрүде эртирер апарган. Ол школаның өөреникчилери Совет Армиянын дайынчылары-биле доктаамал чагаа харылдаалыг. Районнун школаларында ниитизи-биле 8 музей, 12 дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның бүлүңнарын тургускулаан.

Пионерлерниң болгаш школачыларның ханчыл болган шериг-патриоттуг оюну «Зарница» Чадааның № 1, 2, Чыраа-Бажы школазында бедик деңнелге эртип турар.

Сөөлгү чылдарда «Кызыл исчилериниң» кижикчилери чурттун төп хоорайларынче экскурсияларны доктаамал чорудун турар апарган. Шушенское суурже экскурсия организаставаан школа районда ховар. Чадааның №1,2 школаларының өөреникчилери Ленинград, Москва, Ульяновск дээн ышкаш ленинчи черлерже экскурсияларны, чоруткулаан, үнелиг материалдарны чыып алгылаан. Кышкы дыштанылга үеэнде № 1 школаның 20 өөреникчизи Москваже экскурсиялаан келген. Бажың-Алаактың пионерлери Украинаның пионерлери-биле чагаалажыышкынны чорудун турар. Ындыг чижектерин хойну айтып болур.

«Дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның оруу-биле» деп походтун түүнелин чыл бүрүнүң июнь айда аныяктарның район елёдүнга түүнеп турар. Ол слёттарны кандыг-бир төөгүлүг черлерге эртиргеин чурумчуткан. Чижээ, 1970 чылда Алдан-Маадырның Кара-Даг, Оргу-Шөлге, а эрткен чылын Чадаана хоорай чоогунга организастаан эртиргеин аныяктарга дөштиг-даа, солун-даа болган.

Чамдык чедишкиннер бардаа болза, аныяктарны дайынчы, күш-ажылчы чанчылдарга кижизидер ажылды комсомол райкому кошкак удуртун турарын миннир үзүрлүг. Амдыгаа чедир районга дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннарының слёдун эртирбээн, ооң чөвүлеин тургуспаан. Чамдык школаларның музей-булуңнары хаалгыг турары таарымча чок.

Комсомол райкомунун чоокта чаа эрткен актив хуралынга Бүгү-эвилелдин В. И. Ленин аттыг пионер организациязының болгаш ССРЭ-нин тургустунганының 50 чыл оюн төлептиг уткуурунун тускай хемчеглерин хүлээп алган. Ону амыдыралга боттандыры-биле ажылдап турар бис.

Х. МОНГУШ.

ВЛКСМ Чөөн-Хемчик райкомунун бирги секретары.

Шүлүк кыдыраажындан

Калмык АССР-нин улустун шүлүкчүү Давид Кугультиновтун шүлүктери совет болгаш даштыкы номчукчуларга эки билдингир. Ол болза бодунун «Мен сээн чажыдым мен» деп аттыг парлаттынган шүлүктериниң чыынды ному дөштө, РСФСР-нин М. Горький аттыг Күрүне шаңналының лауреады болган.

Ук шүлүкчүнүң 50 харлаанын чоокта чаа демдеглеп эртиргеи, ооң-биле холбаштыр ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиуму ону Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнаан.

Мооң адаанда ооң ийи шүлүүн парладывыс.

Давид КУГУЛЬТИНОВ

КИЖИЛЕРНИҢ БҮЗҮРЕЛИ

Амгы хүннүн болук чайыннаан сылдыстары
Азарганчыг отчугаш дег чырып турда,
Шыдалымга бүзүрелим эвээш-даа бол,
Шыдавыже олче чүткүп, холум сундум.
«Чедип болур кижи-дир»—деп улус сөглээн,
Черле канчаар дидимнеин базын ордум.
Бүзүрелден сагыш-сеткил сергеи келгеш,
Бүгү чүүктү эгинге каан, чүктээр апаар.
Эриг сөстү сөңнээр дөштинг дилеп чор мен.
Өске улус биске бүрүн идегээри—
Өзүлдевис текпиижи-дир, чалгыны-дыр.

ЧОННУҢ СӨЗҮ

Чоннун сөзү—мөңгеде оңмас эртине дег,
Чок дээн мерген утаан-бодал байлакшылы.
Аңаа боттун адаргалы хайныгар бол,
Алыс сөстүн дөжизин оон билип,
Сырында ушкан күш чөөгү даштыын дыңнаар.
Сыдыстарның чивецээрин, тода көөрүн,
Чүрээ безин тыныштыглар согуу болур
Чүүден бөлүүн шынарларын шингээп чор мен.
Чажымдан-ва амданын ап чанчыкканым
Чаагай сөстер оорушкум боон менде сиңген.
«Туман, булут уткуй кээрге эртеринден
Турупкан аът далдараар» дээр. Шынзыкпаңар.

Орузундан очулдурган В. СЕРЕН-ООЛ.

СОЛУН КӨРГЕШ...

Шүлүк парлаан солун
көргеш,
Шимирт кыннар күжүр
чүрөөм.
Алым дилээш тышпайн
баргаш,
Арным кызар ужуру чүл?

Шунур каккаш, чонгаш
чудук
Шугум ышкаш, хөңү болур.
Чогаалдарым катап
шүттеш,
Чонга сунар, күзелдиг мен.

О. АРАКЧАА.

Чагааны парлаан соонда...

ХЕМЧЕГЛЕРНИ АП ТУРАР

Улуг-Хем районнун Арыг-Бажы суурнун чурттакчыларын хлеб-биле хандырын турары үзүктелиишкинниг болуп келгениин дугайында шүгүмүлел № 55 «Шынга» үнгеи.

Солунга парлаттынган шүгүмүлелге хамаарыштыр Улуг-Хем район Совединин күүсекчи комитединин даргазының оралакчызы П. Мышанскийниң редакцияга дыңнатканы:

Эрткен чылдың ноябрь, декабрь айларда хлебти чедир быжырбайн турганындан үзүктелип турганы шын. Бо чылын ол четпестерни чайлаткан. Суурнүн чурттакчыларын хлеб-биле доктаамал хандырып турар апарган.

* * *

Ол-ла районнун Баян-Кол суурга хлеб-булочка садыглаар ларёкту тургузар дугайында хуучулар санал-овалды киирип турза-даа, райпо баштаар чери 1969 чылдан бөөр амга чедир шиитпирлеп чадап турарының дугайында чагаа солунга парлаттынган.

Аңаа хамаарыштыр база-ла П. Мышанскийниң биске дыңнатканы:

«Х Улуг хурал» колхозтун удуртукчулары ларёк тургузар оран-бажыңны бөөр болза ынчан райпо ларёкту Баян-Кол суурга ажыдып болур аргалыг.

Комсомолчу Тоспан Серецмаа «Тыва кобальт» комбинатта бедик мергежилдиг лаборантыларның бирээзи. Ол бодунун кылган ажылын эки шынарлыг, ак сеткилдиг күүседип турар. Серецмаа хөй-ниитиниң ажылының база идепкейлиг киржикчизи. Ол Хову-Аксы суур Совединин депутады.

ЧУРУКТА: С. Тоспан.

П. ПОХЛЕБАЕВТИН фотозы.

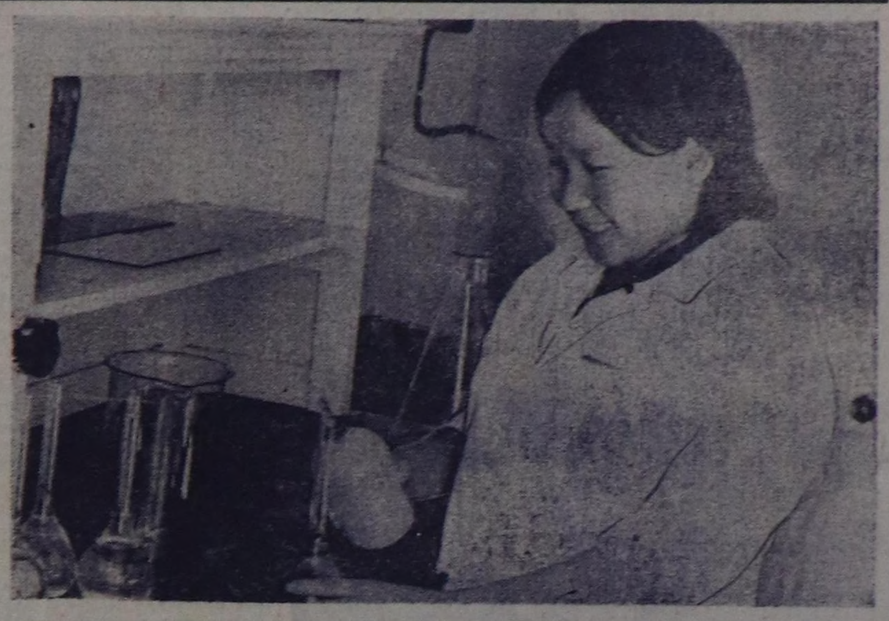

ДЕЛЕГЕЙ ХҮННЕРДЕ

Кадрлар көвүдеп турар

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Сөөлгү алды чылдар дургузунда МАР-ның үлетпүрү, транспорту, көдээ ажыл-агыйы болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырлары мергежилдиг 20 мүң ажыг ажылчыннарны ажылга хүлээп алган.

Моолга национал үлетпүрүү мергежилдиг кадрлар-биле хандырар сорулганы барымдаалаан. 20 профессионал-техниктиг училищени ажыткан, оларга ооллар, кыстар 70 яжы-бүрү тускай мергежилди шингээдип ап турар. Училищелерни амгы үеин дерин-биле дерээн. Сургуулдарның теоретиктиг билигдерин бүдүрүлгеге шуут ажыл-биле холбаштырып турар. Үлетпүр бүдүрүлгелер, а ол ышкаш көдээ ажыл-агый каттыжыышкыннары болгаш күражылагыйлар чогуур тускай эртемнериниң аайы-биле өөредилге черлерин шефтеп турар.

Совет улус профтехниктиг өөредилгениң системазын хөгжүдер болгаш мергежилдиг национал кадрларны белеткээр талазы-биле улуг дуазаламчыны акы-дуңма Моолга көргүзүп турар. Мун-мун ажылчыннар Совет Эвилелинге өөредилгени эрткен.

ДЮПОННУҢ ӨНЧҮЗҮН НАЦИОНАЛИЗАСТААР ДЕП ШИИТПИРЛЭЭН

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиниң чазаа Дюпоннарның америк монополиязынга хамаарышкан үш химия бүдүрүлгезин национализастаар дугайын чарлаан.

Чили чазак ол бүдүрүлгелериниң бир миллион доллар үнелиг хөрөңгизин үлетпүр хөгжүлдениң корпорациязын дамчыштыр садып алыр дээн.

Эде тургузарының планы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Президент Р. Никсон конгресске бижик чорудун, АКШ-та эргечагырганың күүсекчи органнарының системазын эде тургузар дугайында саналды киирген.

Амгы иштики херектер, садыг, күш-ажыл, кадык камгалалы, чырыдыышкын болгаш социал хандырылга, чурталга тудуу болгаш хоорай хөгжүлдези министерстволарын база транспорт министерствозун дүжүрери эргежок чугула деп, президент санап турар. Ол министерстволарның орнунга дөрт чаа министерствону: чурт хөгжүлдезиниң министерствозун, бойдус байлактарының министерствозун, экономиктиг хөгжүлдениң министерствозун болгаш кижи курлавырларының министерствозун тургузарын саналдап турар. Чер ажылының министерствозун база эде тургузар дээн.

Саналдан турар планымның сорулгазы болза чазак аппарадын эң ажыктыг кылырында болур деп, ол айыткан.

Соңгукчуларга кыйгырыг

РИМ. (СЭТА). Бо чылдың май 7—8-те парламентиге хуусаа бетинде болур соңгулдага холбаштыр ИКП-нин Даргазы Л. Лонгонун болгаш партиянын Чиңгине секретары Э. Берлингуэрниң соңгукчуларга кыйгырымын «Унита» солунга парлаан. Италияның Коммунистиг партиязының сорулгазы болза, хостуг, хамаарышпас болгаш демократтыг Италияга социализм дээш демисежирги болур дээрзин кыйгырыгда чугаалаан.

Чурттун парламентизинге ооң мурнунда болган соңгулдага 8,5 миллион ажыг кижи ИКП-нин кандидаттары дээш бадыдаан.

Реакцияның чөңгөлерин болгаш кара сагыштыг кажарлаашкыннарын ниити күш-биле сойгалаар, оске-даа чөөн үеэлдиг күштер-биле дем кадып алгаш, чурттуг чаартырын чедип алыр толзөде ИКП-нин политиказын калбаа-биле чедиңгир кыдыр тапылбырлаар, ооң идеяларын чоннун бүгү болуктеринге чедир нептерелир деп коммунистерни, ажылчы чоннарны кыйгырган.

Соңгулда мурнунун кампаниязы чорун турда чуртта болуушкуннарның дугайын чонга эң билдингир болгаш бөтүү-биле дыңнадыр сорулганы барымдаалаан «Унита» солунну болгаш ИКП-нин оскедаа парлалга үндүрүлгелерин идепкейлиг тарадыр деп Л. Лонго, Э. Берлингуэр бүгү коммунистерни, партиянын бүгү талалакчыларын кыйтырган.

Анджела Дэвис чугаалап тур

САН-ХОСЕ. (Калифорния штат). СЭТА-ның корр. Э. Баскаковтун дамчытканы:

Ында бооп турар судка Анджела Дэвис сес ап, чүве чугаалаан, ону бурууладып турарын шын эвес деп шиитпирлин-биле бадыткаан.

«Анджела Дэвистиң херээ» дээр чүүл болза, коммунистнегрин шаажылаар сорулгабиле организастаан политиктиг суачээ, хоозун бурууладыышкын-дыр деп эрес-дидим америк патриот медеглээн.

Анджела Дэвисти өөлүрүкчү чорукка киришкен деп хоозун ёзу-биле бурууладып турары билдингир болгай. 1970 чылдың август 7-де Калифорнияның Сан-Рафел хоорайның суд залынга негр шимчаашкиниң үш активчилерин хостаар дээш элээн каш негрлериңи кылган аткылажыышкынынга ол киришкен деп бурууладып турары база билдингир.

Ол болуушкун соонда кажан-бир шагда Анджела Дэвистиң адынга дацылаан хол боозу чытпан, ынчангаш Калифорнияның эрге-чагыргалары ындыг таварылганы боттарының политик талазы-биле удурланыкчызын шаажылаар чылдагаан кылын алганнар. Ынчан Анджела Дэвис аңаа турбаан деп чүвени америк парлалга безин бижип турар. Ынчалза-даа Калифорнияның прокуратуразы ону «онза айыылдыг үүлгедикчи» деп санап, «доодо хемчег-биле шиндерин» негеп, бүгү назынында кара-бажыңга хоруг-даар дээш судтан турар.

Анджела Дэвис ындыг аткылажыышкынга «капдыг-даа холбаа чогуп» шиитпирлин-биле медеглээн, ону ынчаар бурууладып турарын шын эвес деп чугаалаан.

Америк дерзнилер ооскургавайн турар. АКШ-тың Вьетнамда агрессиязынга удурланыкчыларны коргудуп, девидедирин оралдашыышаан, олар дайынга удур шимчээшкиниң шажынчы Филип Берриган баштадыр болук киржикчилеринге удур «херекти» үүгүлбиле чогаадып алган. Президент Никсонунун национал айыл чок чорукту талазы-биле тускай дузалакчызы Г. Киссинджерни оорлап алыр болгаш Вашингтонунун чазак бажыңнарының одалга системазын буза тепсир сорулга-биле «сүлчээни» кылган деп оларны бурууладыкан.

Гаррисбергте (Пенсильвания штат) үргүлүүлеп турар бо бужар-чүдек суд дээргe, америк чазактың Мурнуу-Чөөн Азияда угаан-сарыыл чок, авантюристи угланыышкынын буруу шаан турар база бир болук шүгүмчүлекчилерге удур эрге-чагыргаларның кара туразында аажылаар дээр оралдажыышкынындан оске чүү-даа эвес-тир.

ЧУРУКТА: полицейжиниң Филип Берриганны судче аппар чоруурун. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ИНДИЙ-КЫДАТТЫҢ ФРОНТУЛАРЫНДА

ХАНОЙ. (СЭТА). Индий-Кыдаттың фронтуларындан патриотчу күштериниң дайынчы чедишкиннериниң дугайында дыңнадыглар үргүлчү кээп турар.

Мурнуу Вьетнамны хостаарының-улусчу чепсектиг күштери Сайгонунун чалча шериглериниң Хюэ хоорай девискээринде быжыгланган турушторын март 24, 25 болгаш 26 хүннеринде үзүк-соксаал чок атакалап турган. Ол үеде патриоттар дайзынның 400 ажыг солдаттарын болгаш офицерлерин чыскаалдан үндүргеи. 11 дайынчы машиналарны узуткаан, 2 самолёттуг дужүр аткан. Куангчи деп можуга хосталганың улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары дайзынның дириг күжүнге болгаш техниказынга улуг когаралды база таварыштырган.

Ол ышкаш Мековг хем унунга патриоттуг күштер америк-сайгон шериглерге удур тулчуушкуннарга база улуг чедишкиннерин чедип алган. Олар март 11-де Камау можуга боо-чепсек болгаш кывар чүүл шыгжаан 20 складты чаза тевискен. Складтарны камгалап турган шериглерни шуптузун узуткаан.

Мурнуу Вьетнамда америк шериг командылалы патриоттарының шаан халдаашкынларын агаардан согуушкун-биле суларадырын оралдажыл турар. Ынчангаш АКШ-тың самолёттары үүгле сөөлгү ийи хүнде безин Мурнуу Вьетнамның хостаттынган девискээрлеринче 16 удаа ужудуушкун кылган.

Камбоджага национал хосталганың улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары Мурнуу Вьетнам-биле кызыгаардан ырак эвесте турар сайгончу интервентилериниң туружун ракеталар-биле боолаан.

Пномпеньден соңгу болгаш чөөн талаларда дайын чорудулгалары үзүк-соксаал чок бооп, патриоттар дайзынларга улуг согуушкунну таварыштырын турар. Камбоджа кызыгаарынга болгаш Почентонта шериг-агаар базазынга март 20-ден 21-же дүнезинде хосталга күштериниң күштүг шаан халдаашкыннарының түүнелинде дайзының 600 ажыг солдаттары болгаш офицерлери өлүрткеи, бир радиостанцияны болгаш 6 ковугүнү чаза тевискеи, 20 дайынчы машиналарны, боочепсектиг болгаш кывар чүүлдүг хөй складтарны узуткаан. Почентонг аэропортунга командылал черин чыскаалдан үндүргеи.

Лаостун патриоттары дайын чорудулгаларының кол-кол черлеринде база-ла улуг чедишкиниг ходелбишаан. Ынчангаш улусчу-хосталганың шериг-техниктиг күчүлүг ракета-миномёт адыышкыннарының түүнелинде Лонгченг базада бир аэродром шуут ажылдаваан турар.

Америк дерзнилер ооскургавайн турар. АКШ-тың Вьетнамда агрессиязынга удурланыкчыларны коргудуп, девидедирин оралдашыышаан, олар дайынга удур шимчээшкиниң шажынчы Филип Берриган баштадыр болук киржикчилеринге удур «херекти» үүгүлбиле чогаадып алган. Президент Никсонунун национал айыл чок чорукту талазы-биле тускай дузалакчызы Г. Киссинджерни оорлап алыр болгаш Вашингтонунун чазак бажыңнарының одалга системазын буза тепсир сорулга-биле «сүлчээни» кылган деп оларны бурууладыкан.

Гаррисбергте (Пенсильвания штат) үргүлүүлеп турар бо бужар-чүдек суд дээргe, америк чазактың Мурнуу-Чөөн Азияда угаан-сарыыл чок, авантюристи угланыышкынын буруу шаан турар база бир болук шүгүмчүлекчилерге удур эрге-чагыргаларның кара туразында аажылаар дээр оралдажыышкынындан оске чүү-даа эвес-тир.

ЧУРУКТА: полицейжиниң Филип Берриганны судче аппар чоруурун. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Дыштаныр хүннерде

Субботада хөгжүм-шин театрынга **«Кады ажылдап турган кижилер»** деп шин 19.30 шакта эгелээр. Комплекстиг экспедициянын культура бажыңынга **Геологтар хүнүнге турасказатаан** байырлыг кежээ 18 шакта эгелээр.

Күш-культура бажыңынга **хоорайның бирги чери дээш хостуг хүрешке маргылдаа** 14 шакта эгелээр. «Спартак» эки тура ниитилелиниң организастаны **хоорайның бирги чери дээш II разрядчыларның шыдыраа маргылдаазы** 14 шакта болур.

Улуг-хүнде хөгжүм-шин театрынга **«Юстина»** деп шин 19.30 шакта эгелээр.

Күш-культура бажыңынга хоорайнын бирги чери дээш хостуг хүрешке маргылдаа 12 шакта үргүлчүлээр.

Көдээ ажыл-агый техникумунун спорт залынга хоорайнын **бирги чери дээш баскетболга маргылдаа** 11 шакта эгелээр. Хоорайнын бирги чери дээш шыдыраага маргылдаа эртенгиниң 11 шактан эгелеп үргүлчүлээр.

телевидение

АПРЕЛЬ 1-ДЕ

МОСКВАДАН

12.00 — Дамчыдылгалар программаазы. 12.05—Сөөлгү медээлер. 12.15—**«Музыкалыг киоск»**. 12.45—Экономика-математиктиг хемчеглерни болгаш саналга техниказын ажыглап турган улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарының айтырыглары. **«Эртем техниктиг информацияның күрүне системазы»**. ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң эртем болгаш техника талазы-биле Күрүне комитединиң кежигүнү Н. Б. Арутюнов дамчыдылганы чорудар. 13—15—Школачыларга. **«Алдын шайба»** клубтун шаңналы дээш. Түнней маргылдаа. Ижевскиден дамчыдылга. (Бижидилге). 14—15—Эфирде —**«Чалыы назын»**. **«Алло, талантылыгларны дилеп тур бис!»**. Пермьден дамчыдылга. Пермьнин, Красноярскиниң Читаның, Уфаның, Томскиниң бот-тыынгыр ыраажылары. ыры ансамблиниң кежигүннери дамчыдылгага киржир. 16.00—Улустар аразының панорамазы. 16.30—**«Мецаннар»**. М. Горькийниң шинзиндея уран-чечен телефильм. Бирги сериязы. 18.00—Сөөлгү медээлер. 18.10—**«Мецаннар»**. Ийнги сериязы.

КЫЗЫЛДАН

19.30—**«Спортчу панорама»**. Дамчыдылга. 20.00 — **«Эзлчег»**. Телефильм.

МОСКВАДАН

21.00—Красноярскиниң электровагонсептелге заводунун танцы ансамблиниң концерти. 21.35 — **«Кинопанорама»**. Бүгү-эвилелдиң шүгүмчүлелдиг **«Фитиль»** журналының 10 чыл оюнга. 23.00—**«Ye»**. Информастыг программа. 23.30—00.40—**«Аңаа шериг Дедовтун чайы»**. Уран-чечен телефильм.

агаар

Бүгүн республикага булуттаар, чамдык черлерге хар чаар. Барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 2—7, өскелерингe 0—5 градус чылыыр.

Кызылга булуттаар, чагбас. Хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 6—8 градус чылыг болур.

Редакторнун оралаачызы Б. Н. КАРАШПАЙ.

КИНО

АПРЕЛЬ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Туттурбастарның чаа ужуралдары»** 9.50, **«Рудобель республика»** 11.25, 13.20, 15.15, 17, 19.05, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Күзелдиг автомады»** 11.20, **«Хем ындында кызыгаар»** 13.10, 15, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Ынакшылдын болгаш өлүмнүн хониказы»** 9, 13,50, 18.40, **«Том Сойерниң ужуралдары. Индейжи Джопун өлгени»** (1-ги, 2-ги кезектери) 10.50, 15.40, 20.50 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Элдептиг орада»** 11, **«Оңза дидим чорук»** 13.15, 15, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДАРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Бравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнун 24-63, редакторнун оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тыванын ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Бравченко кудумчузу 1). ТС—00278.